

84(2=K2P)7-5 IC2p'3697
с 89 Д

Сюйюнчланы Азамат

АРТЪЫШ
АРТЪЫШ
АРТЪЫШ

СЮЙЮНЧЛАНЫ АЗАМАТ

Аргъыш

Назмула
бла
поэмала

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ БАСМАНЫ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК 1988

84 Кар 7—5
С 89

Суратчы В. В. СИРОТИНА

кар: 3697

С 4702260000—83 67—88
М 159 [03]—87

ISBN 5—7644—0167—4

© Ставрополь китаб басманы
Къарачай-Черкес бёлюмю,
1988

НАЗМУЛА

АРГЪЫШ

Бирикмеклик болса кёлде,
Арба аргъыш джюрюр джерде,
Тюе аргъыш — къум сыртлада,
Буу аргъышла — къар джуртлада.

Аргъыш дейди къарачайлы,
Аргъыш дейле ненец тилде, —
Къаллай сейир маъаналы
Сёзле барды халкъ эсинде!

Былай алыб, этсек сагъыш,
Тохтамайын не джай, не кыыш,
Адам, бирге тутуб къолну,
Сокъмакъ этед кийик джолну.

Ненча ёмюрню джюкле элти
Аргъыш уллу туу сыртында,
Ненча къала, шахар этди
Адам улу джер башында!

Аргъыш атлайд кърал чеклени,
Бирикдире миллетлени,
Дюн-дуняда игиликни,
Ашхы, огъур иннетлени.

Къалай ашхыд джолоучулукъ,
Джерде улоу — мюрзеу аргъыш,
Джерден къораб ачлыкъ, джутлукъ,
Халкъ этерча къуанч, алгъыш.

Джулдузла да, джюк тартаргъа
Джегилгенча боюнсхагъа,
Аргъыш къураб, хапар айта,
Барадыла джол джарыта.

Илму, билим уллу джюрюш
Алгъандыла бу ёмюрде.
Ол сейирлик, аламат кюч
Къайры элтед бизни джерде?

Ауур ишни, билек кючню
Джонгиллетед билим аргъыш,
Джерни юсюн чарх джюрюшю
Лююлдетед бек ашыгъыш.

Ракета, кериуан къыргъан
Джинча, джыртад кёкню къарнын..
Сюе эдим мангылай анг
Къурса тюзлюк къыбламасын.

Чууакъ кёкде джулдуз, аргъыш
Баргъаныча, барыб турсун.
Эски джерде чакъсын къырдыш,
Чарх да хаман ызын къойсун.

Аргъыш тутуб бюгюн халкъла
Джол салалла мамырлыкъгъа.
Къалай ариу сёздю аргъыш —
Этеме мен анга алгъыш!

МАТЕРИКЛЕНИ КЪОЛ ТУТУУУ

Бурунгу айтыугъа кёре,
Экеулен, туююше келиб,
Къылычларын джерге атыб,
Джарашхандыла, къол бериб,

Андан бери ненча минг джыл,
Ненча ёмюр джол ыз кьойгъанд,
Къол тутууну адам улу
Шохлукъ адет этиб алгъанд.

Джерни къолуну аязында
Орналгъанды беш материк,
Бир бууунда беш бармакъгъа
Керекча, керекди бирлик.

Юлешиниб, Джер да, кёк да
Алыннгандыла ышаннга,
Шоккну-тобну да ауузу
Бурулгъанды хар бир джаннга.

Дунияны от тёбеси
Этеме дейд харам душман,
Алай болмаз, алай болса,
Джер джюзюнде къалмаз инсан.

Джаз къайтыб келмез джерге,
Джулдуз нюрюн джарыкъ себмез,
Чыпчыкъ — къуш да уя салмаз,
Чабакъ сууда ырхыз этмез.

Ол халда ким урлукъ агар
Силти болгъан сабан ызгъа?
Бюгюн къолда сауут тутхан,
Ассы болма дуниягъа!

Адам кеси этген сауут,
Кесине джау болмаз ючюн,
Чууакъ кёкню тубан этиб,
Къан джангурла джаумаз ючюн,

Адам къолу, адам ангы
Сюзсюн, кессин терслик джолну,
Беш материк, беш бармакъча,
Къаты тутсун шохлукъ къолну.

АНГ

Къан тёнгекде чарсха чабад,
Джюрек къыл бла сюзюледи.
Джюрюк эс а, къагъыб къанат,
Джер этегине джетеди.

Инсан кёзю кёред джетген
Кёз туурада болгъанланы,
Джюрек кёзю кёред ётген
Эмда боллукъ заманланы.

Ангды адамны эс сюзгючю
Эмда ара багъанасы,
Эм къарыулу, сейир кючю,
Бютеу джашау магъанасы.

Ангсыз болмаз джерде атлам,
Джерде джюрюш, джерде хорлам,
Бой салады анга адам,
Бой салады анга алам.

Игисагъан, адам инсан
Сагъайтхаед кеси эсин,
Атом къылыч, чыгъыб къындан,
Ёлтюргюнчюн ангны кесин.

АЛАМДАН ДА КЁРЮНЕДИ МИНГИ ТАУ

Каф тауланы тамадасы, төреси,
Кёк бла джерни арасында келечи,
Къар джарыгынг ёмюрлени агъарта,
Сен келесе төлюлени сагъайта.

Сукъланч болуб адамланы кёзюне,
Къулач кериб хар кюн сайын хорламгъа,
Булутланы къанат этиб кесине,
Сенден алгъа ким чыкъгъанды аламгъа.

Бузларынгы кюмюшюнден сен ишлөб,
Аскерчича, кюбе кийиб юсюнге,
Табигъат да, кюрешсе да къар төшөб,
Тыйгыыч болмайд сени ёхтем кючюнге.

Европаны буз патчахы сен болуб,
Ёхтемлигин, сыйын алыб төппенге,
Джер башында алтын кюннге тенг болуб,
Сенден башха бармыд анга бир джёнгер?

Дюн-дуня черс береди къачынга,
Сен ёмюрлюк, хорланмазлыкъ бир таджал.
Кюмюш тюкле чыкъсала да «башынга»,
Джокъду сеннге ёлюм къоркъуу, бир аджал.

О, уллу тау, сен кетмейсе къарамдан.
Таныгъанча сени бурунгу нартла,
Таныйдыла сени, къараб, аламдан,
Бу кюнлени джигитлери — космонавтла.

О, Минги Тау! Сени аламдан кёргенин.
Айтды манга джюзюнчю космонавт.
Сени юлгюнг ачаргъа кёкню энин,
Этда бюгюн башхаланы чакъырад.

ЛЕНИН МАММАТЛЫКЪДА

Кърал Ильичге аманат,
Ильич — къралгъа маммат,
Ленин имбашында
Илкични алыб барад.

Джаралы имбашын
Басса да ауур илкич,
Ишчиле элтгенча,
Элтед аны Ильич.

Революциягъа
Ишлер ючюн мекам,
Аямагъанд ол кючюн —
Ма энтда бир атлам!

Кърал Ильичге аманат,
Ильич — къралгъа маммат,
Къалай кёб хапар айтад
Кремлде бу сурат.

Болурму дуньяда
Мундан сыйлы парад:
Ленин — кърал башчы,
Ленин — ишчи, маммат.

РЕВОЛЮЦИОНЕР БУКВАРЬ ДЖАЗАДЫ

Алийланы Умаргъа

Хорлады революция,
Баш эркинлик берди халкъгъа,
Миллет чыгъаргъа керекди
Къарангыдан джарыкълыкъгъа.

Россияда кеб болса да
Алкъын джарлы, ач, джаланнгач,
Уллу Ленин алай айтханд:
Къолгъа китаб алсын къарт, джаш.

Уллу Ленин алай айтханд:
Къарангылыкъны хорларгъа,
Класс джауну хорлагъан кибик,
Муну да алай онгларгъа.

Октябрны байрагъын тутхан
Хар бир революционер,
Халкъгъа къара танытыргъа
Билиминги, кючюнгю бер.

Ма ол себебден тюшгенди
Борч Алий улу Умаргъа,
Ленинни соратнигине,
Халкъына китаб джазаргъа.

«Къарачай-малкъар элибле» —
Джазма тилибизни аллы!
Сёзлерибиз къанат кериб,
Джарыкъ кёрдюк сен чыкъгъанлы.

Андан бери биз ёрлейбиз
Билимни зауукъ таууна,
Алай а биринчи махтау
Ленинни тюз оноууна!

Къалай багъалы борч эди
Бу Алий улу Умаргъа:
Керек эди таулу улан
Сынгар муну ючюн тууаргъа!

КЕСИНИ ЁМЮР ДУНИЯСЫНДА

Къайда тууса, анда туусун —
Тюзде, тауда, айрымканда,
Не этерге керекди инсан
Кесини ёмюр дуньясында?

Къайда тууса, анда туусун —
Салам къошда, тоханада,
Не этерге керекди инсан
Кесини ёмюр дуньясында?

Кимден тууса, андан туусун —
Факъырадан, джюйюсхандан,
Не этерге керекди инсан
Кесини ёмюр дуньясында?

Не заманда туусун адам —
Кюндюз, кече, танг алада,
Джашаргъа тыйыншлыд инсан
Адамланы арасында.

Кёбмю керек болад анга:
Кёк хауадан джангыз уртлам,
Тик турургъа джер юсюнде
Балакълары тутхан атлам.

Хар атламны болур ангы,
Ансыз болмаз джерде атлам
Хар атламны болур тангы,
Къайда тохтар ахыр атлам.

Кёбмю атлар, ол атламаз
Джюз джылдан кёб джер башында,
Ёмюрлюкча неге кёред
Адам кесин бу дуньяда?

Хар адамны энчи атламы,
Хар адамны кеси ёмюрю.
Дуньяны уа аталамы уллу,
Барды аны кесини ёлчеми.

Хар адамны кеси ёмюрю,
Дуньяны уа кесини ёмюрю,
Анга къараб атламагъан,
Заманны кюлю, кёмюрю.

Огъурсузлукъ этсенг джерде,
Кечмез аны дунья ёмюр,
Огъур иш эт джер джюзюнде —
Дуния сени кёлтюрю!

Эс

Джюрек эсни, атлы этиб,
Чарсха ийдим джер джюзюне,
Анга ашхы мурат теджеб,
Джюк салгъанма мен юсюне.

Тюзлюк джибден аркъан эшдим
Билекликге джюгенине,
Барады ол, чекден ётюб,
Къарайма мен джюрюшюне.

Барады ол букъулатыб
Айны тюбю дуняда,
Тыялмайма аны тартыб,
Джюген болса да къолумда.

Ол, мен ийген дюлдюр атлы,
Мени ангымдан ычхыннганлы,
Болгъанды бир хур къанатлы,
Тыйгъычсызды аны аллы.

Тюзлюк джибни мен тартханма
Аны барыр джолларына,
Тюшмез кибики чюй ургъанма
Мен ол атны налларына.

Мен джиберген атлы тенгим,
Сени бла бирд мени ёзенгим.
Эй, сен, мени антлы тенгим,
Сени бла бирд мени иннетим.

Ант этейик джер бла, кюн бла
Ишлерге биз адамлыкъгъа,
Ур терсликни ёшюнюнг бла,
Ал онгсузну сен сыртынга.

Айлан, атлы, джорта, чаба,
Къоркъмай атла суудан, таудан,
Джюрюшюнгде насыб таба,
Джер юсюнде эркин айлан.

Айлан, атлы, дюн-дуньяда,
Джелинг бла джюрек чапыр,
Урунуугъа, баш бошлукъгъа,
Эркинликге Джерни чакъыр.

Бизни ёмюр — къыйын ёмюр,
Кючлегенди аны темир.
Сени налынг — насыб белги,
Сен насыбны мийик кёлтюр.

Джер, джарылыб, оюлгъунчу,
Дунья от тебе болгъунчу,
Налларынгы джим-джылтырат,
Джерге джулдузлу джилтин ат.

Джер юсюнде ашхылыкъга,
Игиликге джюрюучю бол,
Сабырлыкъга, мамырлыкъга
Маммат джыйгъан суююмчу бол.

САГЪЫШ

Джер ортасында уллу Россей,
Джерине кёре инсаны:
Мунда болур орус, тегей,
Якут, тувин, къарачайлы.

Шималда джашайды эвенк,
Югда джашайды урия.
Хар кимни джурту кесине —
Тамаша, сейир дуния!

Кюн батханда джашайд француз,
Кюн чыкъгъанда — япон миллет
Джерни башында кёб бай, онгсуз,
Дунияда кёб дин, кёб иннет.

Бир-бир джерде бюртюк этмейд
Нартюх, арпа, неда будай,
Бир-бир джерден къырдыш кетмейд:
Ёмюрлюк джаз, ёмюрлюк джай!

Турса да тийиб кюн, «агъыб» боран
Тёппөсинден аягъына,
Нек къадалад былай инсан
Туугъан джерни джагъасына!

Киндигинден къан тамгъан джер
Багъалыды хар бир джаннга.

Джокъду орун джер джюзюнде
Киндик къандан башха къаннга.

Хауа эркин, джер да эркин,
Хар кимге да кюн джарыкъ тѳнг.
Сора адам атом кебин
Нек бичеди от тютюнден.

Джер ёмюрлюк къонакъбайды,
Хар джан анга — келген къонакъ.
Къонакъ ёмюрлюк болмайды —
Адам деген — джер чапыракъ.

Бек къысхады джашау заман,
Эсебделле хар сагъат, кюн.
Нек къысхартад аны инсан
Алайсыз да къысха ёмюрюн?!

АТЛЫЛА

Таулада эки атлы чабады,
Къушланы джетиб озалла.
Бир — суююмчю, бир — къуугъунчу, —
Ала бир джерге баралла.

Къошда тургъаннга джашчыкъ тууду деб,
Алгъа келеди суююмчю.
Аны кёрюрге, дженгил къуралыб,
Атын джерлейди суююучю.

Атына чынгаб ол минер-минмез,
Экинчи атлы джетеди,
Кёлю къууанчдан толгъан малчыгъа
Бир терк повестка береди.

Къууанч бла къайгъы бирден кючлейле
Джангы атаны джюрегин.
Эки къанатлы — эки терк атлы
Туталла аны джюгенин.

«Рахат джашаргъа боллукъмуд, балам,
Юй бийчем, джау чабса джуртха?» —
Деб джигит таулу къралны джакъларгъа
Кетеди къанлы урушха.

Джашына былай кёл этед ана:
«Ненча кюн ётдю, ненча джыл,
Сени кёрмейин ол къалай ёлюр,
Къайытыр атанг, къайытыр...

Саукъалды айтмай кетгенди атанг, —
Сени кёрюрге келликди.
Ол, Ата Джуртун джаудан кёруулаб,
Джашчыгъын алай кёрлюкдю...»

Ат аякъ таууш эшитсе ол къатын,
Эримд деб сагъыш этеди.
...Атасы тенгли бир атлы болуб,
Джашы арбазгъа киреди.

КЪАРАУУЛ ДЕППАН

Уруш тюзде мийик деппан
Аямагъанд кёкюрегин,
Джакълар ючюн къанлы джаудан
Бу джерлени этеклерин.

Уллу тюзде урушну ызы:
Джаннган оту, тютюню джокъ,
Сын ташха бир бёлек нызы
Салгъандыла джашил санджох.

Джатадыла талай тулпар —
Джашил хансдан джамчылары,
Чагъадыла талай тюльпан —
От чагъа чыкъ тамчылары.

Джукълайдыла, рахатланыб,
Тешиб аскер сауутларын,
Къарауулда кёкге тагъыб,
Ала тейри кылычларын.

Келеди танг, келед ингир,
Джулдузлары эте букъу,
Тулпарла къалкъыугъа сингиб,
Бошалмайды ауур джукъу.

Бу тийреде ала кёб кюн
Баджаргъалла антлы къуллукъ,
Энди тебе аны ючюн
Этед сыйлы къараууллукъ.

БРАНДЕНБУРГ ВОРОТАЛА

Бранденбург вороталада
Сюелиб, сагъыш этеме:
Сагъышларым Россияда
Кёб джол ызла бла элтелле.

Тийиб турсала да кюнню
Таякълары кёзлериме,
Къазауатны от тютюню
Тиеди кирпичлериме.

Къачан эсе да тургъалла
Былайда мени джауларым,
Бу орам бла атлагъалла,
Байракъ этиб гыбы ауларын.

Бу джерледен кенгде, узакъ
Болсала да мени тауларым,
Ары да баргъанд фашист аякъ
Мени эм ассы джауларым.

Ала кѣмюр-кюл болдула
Совет кылычны кючюнден,
Заманла кѣпюр салдыла —
Бюгюн мында кѣонакъма мен.

Былайда болсам да кесим,
Тийиб турса да кѣкден кюн,
Ата джуртумдады эсим,
Кѣзню джаба уруш тютюн.

Башым бла кѣанатлыла
Учалла, ойнай сенгилчек,
Тешилмей, тартады джуртха
Сагъышым — сокъур туюмчек.

ГЮРБЕДЖИ ТѢШ

Эски темир тѢш эмен дюккючде,
Эки кѣанатын кѣуш этиб,
Ычхыналмайын, чѣгюч тубюнде
Ынгычхайды, таууш этиб.

Ол кѣушну саны, джаны темирден
Болса да, этеди кѣуугъун,
Кѣонгурау кѣакъгъанча, гюрбеджиден
Эшитеме быллай тауушун:

— Кылыч да джаздым, кѣама да этдим,
Зорлукъну джолун кесерге,
Мен темир чархла, налла да этдим,
Насыб джоллада джюрюрге.

Мен ишлегенме тюнкеми туююб,
Джашаугъа къуллукъ этгенме.
Мени эритир кючле кёрюнюб,
Энд аман кюннге джетгенме.

Дуньяны юсюн басхан ауур джюк,
Джигиме джетиб, ачытад:
Джер бауурунда шайтан айланджюк
Джаханим отну ышырад.

О адам улу, сен баш темирчи,
Къолунгда — гюрбеджи кёрюк.
Тюзлюк базманны сенсе иеси,
Джукълат къайгы отну, кёмюб.

Темир тилинден оюм, дерс ала,
Ангылы адам болайыкъ.
Тынчлыкъ къаланы босагъасына
Насыбны налын урайыкъ.

ДЖУГЪУТУР МЮЙЮЗЛЕ

Бурун бизге къуугъун келсе,
Таулу джуртха душман чабыб,
Билдиргелле къалалагъа,
Джугъутурну башын тагъыб.

Джугъутур баш — байракъ белги,
Джугъутурну ётгюрлюгю,
Мийиклени суюмеклиги —
Таулулагъа болгъанд юлгю.

Бу хапарны акка, атам
Сакълай элле эслеринде,
Джугъутурну мюйюзлерин
Тута элле юйлеринде.

Ала айтхан керти эсе,
Бууну эмда джугъутурну
Мюйюзлери сакълайдыла
Джекден-джаудан юйню, джуртну.

Бюгюн да бар, кёрлюксе сен,
Кёрмесенг да кюйюзлени —
Босагъада — темир налны,
Эшик башда — мюйюзлени.

Бир кюн сюрюучю таулада
Кийик мюйюзле табханды,
Огъур болсун тыбыргъа деб,
Юйюню аллына такъгъанды.

«Мени мамыр арбазымы
Джокъламасын джин эм душман,
Тыбырымы сакъ къорусун
Батыр джугъутур джауладан.

Алай келгенди бу адет
Мени аккамдан, атамдан,
Алай буюргъанд джамагъат:
Мюйюзле сакълайла хатадан....»

Къайдан билсин къарылгъашчыкъ
Душман деген ачы сёзню,
Булут, тубан болмаса, ол
Кёрмегенди уруш кюнню.

Ол къарылгъач уя салгъанд
Мюйюзлени ортасына,
Къууаннгандан бауур бергенд
Джангы мамыр фатарына.

Бурун кѣанлы урушлагѣа
Кѣаршчы тургѣан кѣаты сюек,
Энди джумушакѣ уягѣа
Болуб турад мамукѣ тѣшек.

Джауум джуугѣанд джугѣутурну
Мюйюзюнден кѣан ызланы,
Эркинликни тахтасыча,
Кѣрюнелле джыл сызлары.

Джугѣутур мюйюзню сырты
Огѣурлукѣгѣа джурт болгѣанды,
Джер баразача кѣрюнюб,
Кѣарылгѣашчыкѣ гурт салгѣанды.

МИНГИ ТАУ

О мийик тауум, сени сайлалла
Джашау джурт этиб кѣартларым,
Сени сыртынга мени байлалла
Биринчи бешик бауларым.

Сени нюрюнгде джарыкѣ кѣргеннге
Былай нек татлыд тау этек:
Кѣба ташындан багѣалыд меннге
Кѣая ранынгдан таш кесек!

Кѣарынгдан акѣгѣан чучхур сууунгдан
Мен чѣрчек, бѣгек болгѣанма,
Тау тѣппеледе джугѣутурунгдан
Ёхтемлик сезим алгѣанма.

Элти эсе да мени не кѣадар
Юсюнде кеме, кериуан,
Сеннге кѣайтарыб келеди кѣадар
Сау-эсен узакѣ джуртладан.

Салам алейкум, сыйлы Минги Тау,
Салам къартланы тёрюне,
Санга келирге аз тюлдю сылтау —
Келгенме сени кёрюрге.

— Аперим, — дейсе, — эсингде болсун:
Хауа излегенча къушун,
Адам излеген кирик ахлусун,
Таш да излейди бурхусун...

Сени юлгюге тутуб, махтана,
Мийиклигинг бла ант этдим,
Къыйын сагъатда санга таяна,
Кёб ауушладан мен ётдюм.

Уруш тюзюнде мен, сусаб, болуб
Сени сууунгу кюседим.
Къумлу тюзледе мен, ауур солуб,
Сени къарынгиз изледим.

Сени кёргюзе эки кёзюмө,
Айры башынгиз ай этиб,
Къарангиз кече джюздюм тенгизни,
Терен сууланы сай этиб.

Таза кёлюнгден къарыу, кюч алыб,
Кеси кесимө кёл этдим,
Сени къарынгдан мен ёнгкюч алыб,
Ачыу ташланы эритдим.

Узакъ джуртлада мен, кавказ таулу,
Сени кёб кере сагъындым,
Сабан ызлада мамукъ антауну
Мен санга ушаш къаладым.

Агъачха, ташха керкдим кезинги,
Дууа орнуна къач этиб,
Сени башынгча, бюкдюм бёркюмю,
Къанатла керген къуш этиб,

Мен кюн чыкъгъанда, санга тарала,
Тутдум хаман да эсимде,
Кюн батхан джерде, сени сагъына,
Кёб кере кёрдюм тюшюмде.

Кече тюшюмде мен сууукъ болсам,
Акъ башлыгъынгы береенг,
Не тамагъымы къургъакълыкъ къысса,
Джауум булутла иеенг.

Алтын мюйюзлю кийик буулары
Тутдура эдинг къолума,
Сен бюрке эдинг кём-кёк суулары
Мени букъулу джолума.

Эл босагъада, ашыкъ ойната,
Меннге къабыуну теджеенг,
Тау ёзенледе, джырынгы айта,
Хур джашлыгъымы кёреем.

Сени энинги эсден тас этсем,
Мени джашынга санама,
Сени ташынгдан тыбыр таш этдим,
Къабыр ташха да аяма.

Джокъду дуньяда ёлмезлик инсан.
Топуракъ этмей, сакъларгъа,
Ёлсем, ёмюрлюк къанга ташынгдан
Меннге бер къабыр къангагъа.

Тауну аллында турдум сюелиб,
Исси кюн кёкден тик тийиб,
Тау бла сёлешдим мен суююб,
Узакъ аккама сёлешген кибиб.

О мийик тауум, о Минги Тауум!
Айырылсам да атамдан,
О мени ата-бабамы джурту,
Айырма сен бауурунгдан!

ТУУГЪАН ДЖЕРИМ — КЪАРАЧАЙ

Туугъан джерим — Къарачай,
Джети ёзенге орналгъан,
Джетибояу джанкылышча,
Кёз гинджимде ойнагъан.

Тауларынгы башлары —
Булутланы къонушу,
Нарат, нызы хауасы,
Джаннга дарман болуучу.

Тау этекде джайылыб
Бутакъмюйюз буулары,
Кийиклеча, чынгагъан —
Эмиликди суулары.

Ныгъыш, тыбыр ташлары
Сослан ташдан, мермерден,
Хар юйюрге — берекет,
Акъ айраны тепсиде.

Мени джуртум — Къарачай —
Къонакъ суюген къонакъбай,
Бир уялмай келигиз,
Чомартлыгъын кёрююз.

СЮЕМЕ ДЖАШАРГЪА КЪАРАЧАЙДА

Узакъ элтдиле
Мени джылларым,
Сокъмакъ этдиле
Мени джолларым.

Болсам да къайда,
Мийикде, сайда,
Сюеме къайтыб
Джашаргъа Къарачайда.

Сабан ызладан
Мен битим алдым,
Дангыл сыртлада
Мен межам салдым.

Муратынг толур
Тюз иннет бла,
Шох, къарнаш болдум
Кёб миллет бла.

Хар бир къанатлы,
Туугъан джер татлы
Деб, къагъад хаман
Бизге къанатын.

Болсам да къайда,
Мийикде, сайда,
Сюеме къайтыб
Джашаргъа Къарачайда.

НЕ АЙТЫРЕМ, ТАУ БОЛСАМ

Не айтырем, Минги Тауча,
Белгили болсам дуньягъа,
Мен минг тилде сёлешалсам,
Киши излемей тылмачлыкъгъа?

Не айтырем, мен тау болсам,
Кюн тюбюнде туугъанлагъа?
Мен ышыкълыкъ этер эдим
Къылчыкъ мюрзеу сабанлагъа!

Не айтырем, мен тау болуб,
Минги Таугъа мен ушасам,
Акъыл джыйыб, оюм этиб,
Емюрлени мен сау турсам?

Тюзлюк базман, терслик базман
Чеге турса, тартыш бола,
Мен тюзлюкню табагъына
Минер эдим бауурум бла!

Не айтырем мен, тау болсам,
Имбашларым — дуппур, къая?
Уясыз къанатлылагъа
Кёкюрегим болсун уя!

Не айтырем мен, тау болсам?
Тешер эдим таш төшюмден?
Кёб джарлыны мекямына
Таш багъана, тыбыр таш мен!

Не айтырем — джыл тергерге
Мадар берсе меннге заман?

Бир кюннге да болмаз эдим
Ётюрюкге джалгъан дагъан!

Не айтырем, мен тау болсам,
Джерге тюшсе уруш ёртен?
Къарымы да, бузуму да
Къуяр эдим, эритиб мен!

Не айтырем, мен тау болсам,
Тёппесине булут джыйгъан?
Терсни ийманын тубан этиб,
Къоратырем джер башындан!

Не этерем мен тау болсам, —
Ачар эдим ауушланы?
Мен сыртымы кёпюр этиб,
Ётдюрюрем онгсузланы!

Не айтырем, мен тау болсам? —
Хазнамдан этерем саугъа!
Алтынымы, кюмюшюмю
Чачар эдим джарлылагъа

Не айтырем, мен тау болсам,
Джууукъ турсам джулдузлагъа?
Меннге тюшгөн джарыкъ нюрню
Юлеширем адамлагъа!

Кесим тургъан мийикликге
Кёлтюрюрем джюреклерин,
Тау хауам бла тазаларем
Инсанланы иннетлерин.

ЁМЮРНЮ УЗАКЪ СОЗУУ

Джашыма Олгге

Ёмюрнү узакъ созаргъа
Амал болгъан кибик джерде,
Тюрлю сагъышла келелле
Мени ауругъан кюнюмде.

Мен аурусам, керек тюлдю
Кенг палата, дары-дарман,
Эки башлы Минги Тауну
Кёргюзюгюз кёз туурамда.

Бир башына мен салырма
Джюрегими-баууруму,
Бир башына таянырма —
Унутурма ауруууму.

Нартланы атджериндеча,
Айрысында олтурурма,
Акканы акъыл сёзлерин
Эсге тюшюре турурма.

Акка айтхан керти эсе,
Айрыда кёзлеу къайнайды,
Ол кёзлеуден уртлам этген
Джер юсюнде кёб джашайды.

Акка айтхан керти эсе,
Башы бпа турна учады.
Турна этни ашагъанны
Ёмюрю узакъ болады.

Аккамы эси тау башлада,
Аны ангы мийикликде,

Мен а къалай джашагъанма
Бюгюннгю дери тѣбенде.

Ёлюрге джокъду заманым:
Бир кѣбдю этер ишлерим.
Аккам айтхан керти эсе,
Сизден тилейме, тенглерим:

Чыгъарыгъыз тау хауагъа,
Бетиме танг чыкъны бюркюб,
Ачыкъ джарама салыгъыз,
Акъ булутдан джула этиб.

Ауруу алса мени онгуму,
Кѣзлеу суудан мен ичерме,
Турнаны чабакъ этинден
Тигим кесекчик тилерме.

Тѣбен тюшмем, айырылмам
Мен тауланы сыртларындан,
Эсим билиб, кесим сезиб,
Тойгъунчуннга мен джашаудан.

Акка айтхан керти эсе,
Мен сизге да къол берирме:
Кѣб джашатхан къара суудан
Мен сизге да ичирirme.

Мен ёлсем а, асырагъыз
Сиз тауланы къатларында,
Хар заманда мен джашарча
Аккаланы таурухунда.

ЗАМАН

Булутла келелле, кетелле,
Бауурлары бла сюркелиб
Баш уруб, салам берелле,
Таула уа туралла сюелиб.

Джауумла келелле, кетелле,
Къарла уа агъалла эриб,
Таулагъа сукъланыу этелле,
Таула уа туралла сюелиб.

Сызгъырыб, тишлерин билеб,
Джелле джетелле силкиниб,
Кюрешелле ёшюн тиреб,
Таулада уа туралла сюелиб.

Джулдузла келелле джылтыраб,
Джерге джарыкъларын бериб,
Кетелле бир кечени къараб,
Таула уа туралла сюелиб.

Сагъышла келелле джыйылыб,
Джангы оюмла кёлтюрюб,
Кетелле, къалмайын тыйылыб,
Таула уа туралла сюелиб.

Келелле узакъ джерледен
Къанатлыла, къанат кериб,
Дагъыда кетелле кёзюуден,
Таула уа туралла сюелиб.

Ётелле эслетмей джылла,
Чачлагъа кюмюш суу тёгюб,
Акъ болсала да, тау башла,
Таула уа туралла сюелиб.

Тёлюле келелле ауушуб,
Джерге джангы кюч бериб,
Джашауча, ёлюмсюз болуб,
Таула уа туралла сюелиб.

Сюеме болургъа мен тау,
Заманны ёмюрле бла кёрген,
Алай а тауча болмай сангырау,
Джерни, кюнню да тилин билген.

АДАМ АДАМГЪА — БИЛЕК

Адам адамгъа — болушлукъ, билек,
Адам адамгъа — кёз, кюлакъ,
Энчи болса да тёнгекде джюрек,
Излейд кесине таянчакъ.

Джангыз терекден чегет кюралмаз,
Джангырлыкъ тюлдю табигъат.
Адамлыкъ таудан уллу тау болмаз,
Инсан юйреген — джамагъат.

СЕН ДА КЕРЕКСЕ

Акъылсыздан, заркёзден
Къалдырма сен кёлюнрю.
Къыйынлыкъгъа бой бериб,
Бош къысхартма ёмюрюнрю.

Булутсуз кёк болмайды,
Булут кетер, кюн чыгъар.
Кюн таякълагъа таян —
Дуньянг джарыкъ джылтырар.

Кюн, бир джанында батса да,
Бир джанындан къарайды,
Хорлатма сен къайгыыгъа:
Джашау деген алайды.

Заман сеннге къор болсун,
Сен а — адам улугъа.
Ийнан, сен да керексе
Джашау чархны бурургъа.

ИГИЛИКГЕ АШЫКЪ

Ат чабханча, алай дженгил
Къайытмаздан ётер джашлыкъ,
Кёлде сакълаб тирилизин,
Игилик этерге ашыкъ.

Къанатында кълкълб, кёлде
Кълшну учууу — тамашалыкъ.
Ол да бармаз алай кёлге —
Игилик этерге ашыкъ.

Джазыуунгу уллу сууу
Бюгюн эте болмаз сайлыкъ,
Таркългыынчы аны барыуу,
Игилик этерге ашыкъ

Мурат тартад кёлге мийик,
Ишди джерде ыз кълрярыкъ
Урунайыкъ аны билиб —
Адамлагъа эт игилик!

«Тамбла келлик буудан эсе,
Кългъа тълген кълян ашхы», —
Деген сёлзени тутта эсе,
Игилик этерге ашыкъ

МЕНИ ДЖЕРИМ

Туугъан джерим, бер меннге
Сыбызгыгъа къаурангы,
Аны да биргесине —
Тазалыгъын хауангы

Туугъан джерим, бер меннге
Будайынгы башларын,
Мюйюш ташха юйюмде —
Ёзенинги ташларын.

Туугъан джерим, бер меннге
Атларынгы джюрюшюн,
Сени бла бёлюрге —
Насыбымы юлюшюн.

Туугъан джерим, бер меннге
Наратынгы тюзлюгюн,
Кёлюмдегин кёрюрге —
Кёллеринги кюзгюсюн.

ТУУГЪАН ЭЛДЕ

Эс китабдан окъуйма
Эски элими хапарын.
Барама, багъалата
Джолун, хансын ,сабанын.

Бурун кибик, къош чыкъмайд
Оджакъланы тютюню,
Баргъан сууда сай болуб,
Кёрюнеди тюз туюю.

Сагъыш булут чабады,
Кёрсем къуру тийрени,
Адамлары чачылгъан
Джанбаш тургъан юйлени.

Ныгъышлада саны аз
Джюз джыл болгъан къартланы,
Энди бизге ким айтыр
Таурухларын нартланы?

Баред сени заманынг,
Толу къазан къайнагъан,
Арбазлада чарс этиб,
Хора атла ойнагъан.

Бал четенча, гюрюлдеб
Сени урунуу ишлеринг,
Къаялада харс ура
Гюрбеджиде тешлеринг.

Бюгюн сеннге хош келиб,
О, мени туугъан элим,
Сени сабыр, шош кёрюб,
Аз болду мени кёлюм.

Ауур кёрме сёзюмю,
Сени къартлыкъмы бюкгенди?
Огъесе мени сабий
Къарамыммы ёсгенди?

Сеннге къая башындан
Къарагъанладан тюлме,
Мен сен тыбыр ташынгда
Ёсдюргенлени бириме.

Бу сагъышланы эте,
Элни ичин келеме.
Ариу джулдуз къашхалы
Бир тайчыкъны кёреме.

Эртденнги хансда чыкъны
Танг джылтыратыб, тегюб,
Анасы бла тайчыкъны
Бир бек къууандым кёрюб.

Кеч, мени туугъан элим,
Айыб этме сёзюме.
Ол, сени бла менича,
Кёрюнеди кёзюме.

Суу ызында къашха тай
Анасы бла отлайды,
Джулдуз учханча, чабыб,
Кёк талада ойнайды.

Ол сабийлик кюнлени,
Джашлыгъымы къозгъайды.
Тобаста!
Мен чабдыргъан атланы
Ол бирине ушайды.

Ат басханны джер билед,
Эски элими джели.
Къайда болсам да, туздам
Тартханлай турад бери.

Алгъа элтеди дейле
Заман хаман джюрюшюн.
Ёнге сенде къалгъанды
Мени джашау юлюшюм.

Атла аз керюнелле
Барсанг таулу элlege.
Мешна дауур киргенди
Ат чабыучу джерлеге.

Сабан кѳулач кергенди
Барлакѳлагѳа, тарлагѳа,
Кѳырдышланы сюргенди
Мелхумлукѳгѳа сауѳагѳа.

Джазыу бурду дуньяда
Айланджюкча айланыб,
Келдим санга джангыдан,
Сюймеклик бла байланыб.

Джюрюй, таймай турѳанча
Джер кѳчер агѳачыннан,
Кеталмайма узайыб,
Элим, сени кѳатынгдан.

Таянама мен хаман
Элни кѳая ташына.
Мен ёлген кюнде да ол
Сынташ болсун башыма.

ТУУГЪАН ЮЙЮНГЮ ТЫБЫРЫ

Туугъан юйюнг сакѳлайд сени,
Мыдых от кѳызыу джагѳылыб,
Тыбыр ташда олтурады
Сабийлигинг да джылыныб.

Хар заманда да багѳалы,
Хар заманда да от джылы,
Дунияны джарыкѳ мюйюшю —
Туугъан юйюнгю тыбыры.

Къалай татлыды адамгъа
Ата-ананы баууру,
Джылыуун тѣгюб отджагъа,
Туугъан юйюнгю тыбыры.

Башха джуртлада айлансанг,
Артыкъ да келир тансыгъынг,
Джулдуздан сыйлы кѣрюнюр
Юй терезенги джарыгъы.

Джер этегинде болсанг да,
Кѣкге чыкъсанг да джол салыб,
Туугъан джер бла ата юй
Турурла хаман чакъырыб.

Биреуню отун джукълатхан —
Кеси да минг къат абыныр,
Оту джанмайын, сууусун
Сени джауунгу тыбыры!

АНАМ

Бауурунда тогъуз ай бла тогъуз кюн
Солуб турду джюрегинг бла джюрегим
Ма бюгюн да ауузумда акъ сютюнг,
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам,

Джамчы этиб бизге къутас чачынгы,
Бизни ючюн чыммакъ этиб башынгы,
Сен тынгылы ашамайын ашынгы,
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам,

Билеклеринг беш бешикни кѣлтюрдю,
Джюз аджалдан бизни сакълаб ѣстюрдюнг,
Босагъангдан джашау джолгъа ѣтюрдюнг,
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам,

Кёзюнг толу тоймаса да джукъудан,
Бизни сакълаб сууукъ джелден, букъудан,
Ким къутулур ананы сют хакъындан,
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам.

Ариулугъунг, кюзгю болуб, нюр тёге,
Адамлыгъынг юлгю болуб, кюн тёбе,
Халал сёзлю, огъур кёзлю, — эл тёре, —
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам.

Къол аязда ийне бла оймагъынг,
Сабан ызда къолдан тюшмей орагъынг,
Иш юсюнде берч болуб он бармагъынг,
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам.

Терезенгде джарыкъ джана чырагъынг,
Отджагъангда къонуш таба къонагъынг,
Хант тебсиге бал суу бюрке бармагъынг,
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам.

Тюзде къалгъан атам тюше эсинге,
Урушда ёлген къарнашынг бла сёлеше,
Джангыз къызынг сау кёрюнюб тюшюнгде,
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам.

Дунияда ненча миллет, ненча джан,
Ах, анадан сыйлы болмаз бир инсан.
Аурууунга мен излейим джан дарман,
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам.

Мен борчуму бир кесегин тёлөйим;
Илен табыб, санга балхам илейим,
Турна тутуб, санга къурман этөйим,
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам.

Акъ урса да бюгюн мени чачыма,
Сабийликден бери суйген джашынгма,
Къор болайым, анам, сени джанынга,
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам.

Кючюм джетмейд сени ёлюмсюз этерге,
Болджал джетди айырылыб кетерге,
Аджал келди бизни сенсиз этерге,
Балдан атлы, джандан татлы, ой анам.

ИГИ ДЖОРА

Кенгден къараб танийма
Минги Тауну айрысын.
О уллу тау, чач мени
Джюрегими къайгысын.

Бер сен меннге санаусуз
Сюрюююнгден бир булут,
Кёкде къанат къагъарча,
Мен этген джарыкъ умут.

Кюнден джылыу алырча,
Джерден къарыу алырча,
Къушдан тёбен тюшмейин,
Мен аны бла барырча.

Адамлагъа мен, джыйыб,
Джулдуз урлукъ чачарча,
Джюрегими джандырыб,
Чыракъ этиб тутарча.

Къанатлы учуб танытыр,
Джулдуз джаныб танытыр,
Ат джортуб танытыр,
Адам ишлеб танытыр.

ЮЗЮЛГЕН УЧУУ

Хауа аскерде кзуллуку этиб кзайтхандан
сора, Кзарачай-Черкес пединститутну сту-
денти Байрамукзаны Науруз, суугза кет-
ген тенгин кзутхарыб, кеси чыгзалмай
кзалгзанды. Баллида анга этилгенди

Таракъ тауланы нюр джылтыратыб,
Кёзююсюз батханд бир джулдуз:
Суу аджалындан тенгин кзутхарыб,
Джанын бергенди джаш Науруз.

Десант аскерде кёкню кенгинде
Къанатлы кибик джетиучю,
Хауа чекледе, кыйын кёзюуде
Тенглеге тенглик этиучю.

Кёк мийиклеге илячин джөтер,
Аны джел, боран тыялмаз,
Ишде чыныкзган джигитлик этер,
Керек кюн джанын аямаз.

Аны атасы алай ёсдюргенд,
Алай ёсдюргенд анасы:
Уяда кёргенин учханда этед
Тау кзушну ёхтем баласы.

Мийик учаед десант белекде
Ой джигит Науруз, джаш Науруз:
Узакъ джерледе, афган чекледе
Ол учуучанед чарпыусуз.

Эрише эди кёк булут бла
Тауладан чыкзган джаш улан,

Насыблы тюлмед парашют бла
Джюз кере чынгаб ёч алгъан?

Десант бёлекде ол кёуллукъ этиб,
Бюсюреу алыб саугъагъа,
Болджалын бошаб, къайытхан эди
Туугъан джерине, таулагъа.

Къараед аны кёзю хауагъа,
Джерде болса да окъууу.
Къалай сезмеди ол суу джагъада
Къутургъан сууну къоркъууун?

Мийик хауада чыныкъгъан улан,
Учхан кёушладан тюк алгъан,
Кёк къаралдыдан джюз къат чынгагъан —
Къалай къоркъаред тау суудан?

Кёк булутлагъа сокъмакъ джол салыб,
Учуб туруучу старшина,
Къутургъан суудан тенгин къутхарыб,
Амал эталмад башына.

Илячин кибик, суугъа секириб,
Билегин берди шохуна,
Кеси уа мермер ташлагъа тийиб,
Джюрегин берди толкъуннга.

Сыбызгъы согъуб, сени излейле
Къобхан къобанны бойнунда,
Макъамгъа ёлюк къалкъады дейле,
Къалмайын сууну къойнунда.

Алгъанды дейле, ой, «суу анасы»
Кесине эмчек джаш этиб,
Ах, туугъан ананг къалай джашасын
Сени кёзюнден тас этиб?

Ах, сени атанг шашыб къалады:
Шоркъа алгъанды джюрегин,
Теберди сууда кетиб барады,
Науруз кёлтюрюб билегин.

Ой, туугъан элинг къара киеди,
Джукъу кирмейин кёзюне,
Джамагъат сени излеб келеди
Учхул тарыны кёлюне.

Джетген болуред «суу анасына»
Элчилеринги тилеги:
Къалкъыб тураед кёлню башына
Суу сурат кибик ёлюгюнг.

Огъурсуз суудан сени сыйырыб,
Джыламукъ басыб кёзлерин,
Атха салгъанча, къайыкъгъа салыб,
Алыб келдиле тенглеринг.

Къабыргъа джуууб салайыкъ дейле
Аны санларын, джарасын —
Ой, «суу анасы» джуугъанды, тенгле,
Тау джуртну батыр баласын.

Сени биргенге окъугъан джашла
Санга джыйылыб келелле,
Джигитлигинги хапарын айта,
Разылыкъларын берелле.

Студент къызла, сени сагъына,
Сен кетген джёрге баралла,
Суу джагъасында акъ сын ташынга
Къара розала салалла.

Мийик тауланы сен шагъат этдинг,
Джигитлигинги сынаргъа,
Къая тарлагъа осият этдинг,
Сюйген къызынгча джыларгъа.

Кёк къаралдыда учхан къуш болдунг,
Къобхан Къобанда — суу балыкъ.
Туудукълагъа да айтылыб турур,
Науруз, сен этген адамлыкъ.

Джерде адамлыкъ неден да башды —
Бурундан алай санайбыз.
Инсан инсанга шохду, къарнашды
Деген къралда джашайбыз.

Джюз бла биринчи сени чынгауунг
Джарыкъ ызларын къойгъанды:
Джаннган джулдузча, сени джашауунг
Саулагъа юлгю болгъанды!

Кёблеге тюшмейд быллай мийик джол:
Учуб баргъанлай ёлюрге.
Сени сыфатынг нёгерлик этсин
Ызынгдан келген тёлюге!

Джашаулу джёнгер болур халкъына
Атын иги бла айтдыргъан.
Мен да назмула этеме санга
Устазларынгы атындан.

КЪОНАКЪ

Къонакъ келсе юйюнге,
Ётдюр аны тёрюнге,
Сен кючюнгю аяма,
Джетер ючюн кёлюне

Буруш этме кесинги,
Бел кѡнакѡгѡа эсинги,
Хапар соруб кѡйынама,
Салгѡынчыннга тебсинги.

Тюбегенча шохунга,
Джууукѡ олтурт отунга,
Рахат болсун джюреги:
Иги кѡара атына.

Керек эсе узат кѡол,
Болуш анга, джарыкѡ бол,
Бир кюнледе сени да
Алыб барыр аллай джол.

Узакѡ джерчи бир кѡнакѡ
Намысынга, сыйынга
Сен кѡргюзген кѡз бла
Кѡарар бютеу халкѡынга.

КИЙИЗ ЮЯ

Майлыбаев Кѡанлыбайгѡа

Тик тийсе да тѡппеден
Аны ичине ѡтмѡйд кюн,
Кѡаблагѡанды ол тюзде
Кѡырдышха кийиз кюнлюгюн.

Аны ичи — ырахат,
Тѡшек, джастыкѡ тѡшелиб,
Сюйсенг, олтур, сюйсен джат,
Сюйсенг таян керилиб.

Бек чомартды кьонакъбай:
Орун табад хар кьонакъ,
Къуюлады эркин шай,
Тютюнлейди бешбармакъ.

Кёбдю джерни юсюнде
Агъач эм таш межамла,
Сен аладан кем тюлсе
Меннге, кийиз тохана.

Кёб олтурдум тёрюнгде:
Отджагъангы джылыуу,
Домбрангы тартыуу
Эсден кетмез ёмюрде!

УЧАДЫЛА УМУТУМУ КЪУШЛАРЫ

Какишев Турсунбекге

Минги Тау бла Алатауну
Арасында къадар бериб,
Тартдым джибин мен джашауну,
Барыб, келиб, ишлеб, кёрюб.

Арада уа ненча тюз, тау,
Ненча дуппур, сабан ыз, сырт,
Неди манга себеб, сылтау,
Нек багъалыд бу эки джурт?

Эки тауну арасында
Хаман чабад бир хора ат,
Бир джаш ол атны сыртында,
Джалына къадалыб барад.

Ат чабады, букъулатыб,
Кёб джерлени ётюб, сынаб,
Ол барады, садакъ тартыб,
Баргъан кибик кёкде турна.

Неди кишнеб чакъыргъан ат,
Кимди чабхан джюрюк атлы,
Неге кёкге джанын атад
Турна кибик ол къанатлы?

Ол ат — мени бюгюнню эсим,
Атлы — мени джашлыкъ кюнюм.
Таудан таугъа къанат кериб
Учхан турна — суюмеклигим.

Минги Тау бла Алатауну
Арасында джылы аяз
Тарагъанча тауну, сууну,
Джангырады шохлукъ ауаз.

Узакъ тенгим, къазакъ тенгим,
Къакъ домбрангы, бериб джыргъа,
Чакъыр бизни бурун кибик
Оту джанган бир тыбыргъа.

Чакъыр, шохум, кийиз юйде
Шохлукъ тойгъа чакъыргъанча,
Чапыр кёлню, исси кюнде
Къымыз бла чапыргъанча.

Чабдыр, шохум, джаз башында
Кёк джайлыкъда джылкыыланы,
Чакъдыр, битдир сабан ызда
Алтын сыргъа къылчыкъланы.

Эсингдемид, беркут бла
Барыучубуз кийик уугъа,
Айхай, эсдед ол джуртлада
Ал атламла урунуугъа.

Эсингдемид, бир гютдюню,
Бышлакъ гыртны бёлгенибиз,
Уруш джылда кыйын кюнню
Инджиулери чекгенбиз.

Бёленсин джангы макъамгъа
Бурун кёуш кълкълъган дангыл сырт,
Космонавтланы аламгъа
Учундургъан, учургъан джурт.

Хапар эшитиб, кёууанама
Мелхум битген сабанынга.
Энтда бир кълт баш урама
Дастарханда туздамынга.

Ётсе да джаш заманыбыз,
Кетмегенди ол бошуна.
Ёмюрлюк урлукъ атханбыз
Биз шохлукъну сабанына,

Биз тайланы юретгенча
Джылкълъдан тутуб аркъаннга,
Джаш джылланы, кълдан келгенча,
Кёшдукъ ишчи кериуаннга.

Анга шагълт сабан ызла,
Бачхала, мамукъ тёбеле,
Анда бизни кёлубуз бла
Джыйылгъан мюрзеу киреле.

Амал болса уа игиед
Къайтарыргъа ол джылланы,
Джылкычыла тутхан кибики
Къурукъ бла хур тайланы.

Ёнге джылла юркекдиле,
Къурукъгъа башны салмазла,
Бизден кери, эрекдиле,
Ала бизге къайытмазла.

Кёлсюзлюк — хомухну кары,
Таукеллик — джигерни тангы,
Биз да, иймейин бир джары,
Тутханбыз къолда аркъанны.

Джюрюшюбюз, атлагъан ыз
Болса да алгъындан сабыр,
Огъай, огъай, бералмазбыз
Биз алкъын къамчини сабын.

Энтда алда джангы кокпарла,
Энтда алда джангы ауушла.
Ат джер салгъанча тулпаргъа,
Къушлача, учалла умутла.

ЯКУТИЯ

Якут джазыучулагъа

Мен джашагъан къар тауладан
Узакъса сен, сууукъса сен,
Къарнаш Якут республика,
Джюрегиме джууукъса сен.

Бир насыб кюн атлагъанса
Полярия кириуюнден,
Россия бла бир болгъанса
Аны шохлукъ юйюрюнде.

Табигъатны хыны кючюн
Бойсундуруб, къолгъа джыя,
Къызыу джюрюш алыб ишинг,
Урунаса, Якутия.

Атлаб келесе сыртлада,
Джюрек от бла джелни тыя,
Джуртну шимал къыйырында
Этегинге налмаз джыя.

Кюмюш айны джюрютесе
Бууларынгы мюйюзюнде,
Алтын токъмакъ сен тегесе
Топрагъынгы кюбюрюнден.

Кюнден кюннге къарыу алсын,
Джарыкъ чыкъсын къарнаш ауаз.
Айча, кюнча джылтырасын
Шохлукъ атлы накъутналмаз.

ТАЯКЪ

Ёмюрлени ётюб келген,
Джолланы ёлчелеб кёрген,
Арымай, талмай ишлеген,
Къалай таджал сауутса сен.

Бурун джалчы, билмей элиб,
Кюнню санын санга керкиб,
Сени шагъат, китаб этиб,
Окъугъанды джашау дерсин.

Болгъанса онгсузну джагъы,
Къарыусузну таянчагъы,
Сюрюучюню къол таягъы,
Кесинг эски, ишинг джангы.

Сени тутду сокъур, ёксюз,
Садакъачы, джарлы, факъыр,
Сен барына — тилсиз ёкюл,
Сен барына — атлам, кёпюр.

Келди бизге тенглик заман,
Къолгъа алдыкъ къагъыт, къалам,
Эшик ачды илму къала,
Сен энтда ишлейсе халал.

Кюн таякъ тауну сыртында,
Алтын бауурун салгъанлай,
Сюрюучюню имбашында
Келесе, джим-джим джылтырай.

Кюн таякъ, сюрюучю таякъ,
Таркъаймайын туу кючюгюз,
Джарыкъ бере, сюрюу джая,
Бошалмай барсын ишигиз.

ЧАРХХА СЫН

Адам сезиб ишлегенли
Арба чархны кереклисин,
Ненча заман ётген болур,
Басыб аны кегейлерин.

Ненча джанны, ненча джюкню
Кёлтюргенди ол сыртына!
Ким сый бергенд арба чархны
Кёб ёмюрлюк къуллугъуна!

Сын салынад инсанлагъа,
Джаныуарлагъа, атлагъа,
Бу болмаса кёрмегенме,
Сын салыныб мен чархлагъа...

Ёзен ичин ётюб бара,
Къалын чегетни ичинде
Мен бир эски чархны кёрдюм
Мийик назын тёппесинде.

Джоллада тёнгереучю чарх
Мийикге къалай миннгенди?
Ишексиз, чархны ортасындан
Терек ёсюб кёлтюргенди.

Табигъат кеси салгъанды
Агъач къарнашына сынны,
Джерде къыйын тас болмайды:
Чархны уа кёбдю къыйыны!

БУДАЙ САБАН

Тюзден ургъан джел — аяз
Тарайд сени чачынгы,
Ийнакъ тийген къол аяз
Сылагъанча башынгы.

Кюмюш мынчакъ — танг чыгъынг,
Кюн таякъдан нюр джюгюнг,
Джулдуз сокъмакъ — къылчыгъынг,
Алтын токъмакъ — бюртюгюнг.

Будай бюртюк — сейирлик,
Кюннге ушаш тегерек,
Берек борбай, игилик,
Хар инсанга ол керек.

Анда кюнню джарыгы,
Анда джерни джылыуу,
Адам улуну джагы,
Таркыаймазлыкъ къарыуу.

Ол къабынсыз кългъаннга
Азыкъ — дарман болгъанды,
Сынгар бюртюк кълбхандан
Кёзге джарыкъ ургъанды.

Не зат болур андан баш
Бютеу джерни башында.
Сен болмасанг, будай баш,
Джашау джокъду дуняда!

Кёб болгъанча ананы
Баласына сют хакъы,
Сютден толгъан сабанны
Уллуду мюрзеу къачы.

Анагъача, сабаннга
Баш урайыкъ, эте кълч,
Джерге урунган адамгъа
Минг бюсюреу, минг сыпас!

ТАУ ТУРАДЫ ТАНГ ДЖАРЫКЪДА

Тау турады танг джарыкъда,
Алкын джукълайд деппан, тебе,
Джатадыла рахатлыкъда
Сабан тюзле, тюзле кёре

Тау турады танг джарыкъда,
Туугъан кюннге алгъыш эте,
Тейри кибик ол тамада,
Дуниягъа сагъыш эте.

Тау турады танг джарыкъда
Барындан да алгъа ёрге,
Кюнню тутуб имбашында,
Джарыгъындан джерге теге.

Тау турады танг джарыкъда,
Къуш уядан учхан чакъда,
Кюн кёкде къушлукъ болса да,
Ол а хамаи иш башында.

Тау турады танг джарыкъда,
Джерге бере таза хауа.
Ол сау кюнню урунууда
Халкъ бла къууанч, насыб таба.

Тау турады танг джарыкъда,
Аны кёлю, кёзю иште.
Ол сау кюнню къарауулда
Аякъларыны юсюнде.

Тау турады танг джарыкъда,
Сюеледи ингирала,
Джай джауумда, къыш боранда
Сюелгенча, тебмей къала.

Тау турады танг джарыкъда,
Кюнню ашырад ол ашхамда.
Кимден да кёб джашайды тау
Тийген кюнню туурасында.

ДЖАЗ УЯНАД САБАН ЫЗ

Джаз уянад сабан ыз,
Къарны атыб юсюнден,
Тамыр ийиб, къыш кюзлюк
Чыгъад джерни тюбюнден.

Кече кюн да ёседи
Ол, джукъусун тас этиб,
Джашил къаны ойнайды
Ханс белинде чарс этиб.

Бир-бирледе къалкъыса,
Быллай тюшле кёреди:
Къылчыкъ этиб, мюрзею
Алтын токъмакъ тизеди.

Кюмюш джауум джууады,
Кебдиреди алтын кюн,
Тийген кюннге ушатыб
Хар бир чыкъгъан бюртюгюн.

Бюртюклери бишгенлей,
Комбайнла оралла,
Бир бюртюгюн тюшюрмей,
Ындыр басыб алалла.

Дангыл сыртда киреле
Таула кибик ёселле,
Сабанчыла, джыйылыб,
Къууанч, алгъыш этелле.

Хар бир мюрзеу тёбени
Алтын кибик кёрелле,
Кюнча, исси ётмекни
Туурагъанла этелле.

Джангы ётмекни ийиси
Хауаны кьалтыратад,
Сабан ызда ырджыда
Чыпчыкъланы джырлатад.

Джаз келди деб, джылы аяз
Суююмчюлюк айтады,
Узакъ джерден, ашыгъыб,
Сабан чыпчыкъ кьайтады..

ХАЗНА

Тау джомакъ

Къыйын ауруб атасы,
Ёлор сагъат джетгенди.
Ол чакъырыб баласын,
Быллай осият этгенди:

«Ёмюрюмю мен, джашым,
Урунууда ашырдым,
Бютеу джыйгъан хазнамы
Бачхабызда джашырдым.

Мен ёлгенлей, сен, кьазыб,
Ол хазнаны алырса,
Дженгил заманда, айныб,
Сен бай болуб кьалырса.

Ол джыл излеб табмасанг,
Сен джаз урлукъ салырса,
Ол тюбюнде тургъанлай,
Джерден мюрзеу алырса.

Экинчи джыл къазарса,
Ючюнчю джыл къазарса,
Излеб турсанг, ахыры,
Ол хазнаны табарса».

Юч джыл джерни къазгъанды,
Юч джыл урлукъ атханды.
Хар джыл сайын бачхадан
Мелхум мюрзеу джыйгъанды.

Толу болуб турса да
Джашны мюрзеу гюрбеси,
Тынчаймайын, хазнаны
Излегенди аны эси.

Сора бир кюн джаш салыб
Эсли къартха баргъанды,
Атасыны хапарын
Айтыб, оноу соргъанды...

«Ашхы улан, атангы,
Осияты толгъанды:
Хаман джерге урунуу —
Ма ол айтхан хазнады!»

МЮРЗЕУНЮ КЪАЧЫНА

Дам татсанг да олтуруб
Сен тебсини къатына,
Алгъыш эт, ёрге туруб,
Сен мюрзеуню къачына

Гырджын беред бизге тин,
Кёз джарытхан джарыкъды.
Гырджын болмай къалгъан кюн
Мутхуз, джарлы, джазыкъды.

Ол садакъа болгъанды
Адамланы ачына,
Ол эм керек дарманды
Хар инсанны джанына.

Ана кибик джер аны
Бауурунда ёсдюред,
Ана сютча сют къаны,
Къайнаб, борбай келтиред.

Будай башча багъалы
Будай башны къылчыгъы,
Джюрекнича бакъ аны
Хар бюртюгюн, тамырын.

Будай башдан багъалы
Не болур джер башында,
Джокъду аныча сыйлы
Сау дуньяны хансында.

Алтын кюнден нюр алыб,
Ол къуйса да санына,
Алтындан да багъалы
Болад, салсанг базманнга.

Олду салгъан инсанны
Темир къушну сыртына,
Олду элтген адамны
Кёкню джети къатына.

Будай башды джан тамыр,
Бизни бёгек, токъ этген,
Ансыз туумаз джерде джыр,
Олду джауну шох этген.

Не этсе да адам улу,
Мюрзеуге төнг хант болмаз.
Туздам бла антдан уллу
Джер юсюнде ант болмаз.

АТЛА

Джарсыйма мен атланы аз болгъанына.
Мен бу ишге къайналама эм кюеме.
Мен къарайма, джаны барны джазыкъсына,
Мен атланы былай кемсиз нек сюеме?

Атны адамгъа керти халал ишлегени
Кёз аллыма сюеледи, болуб сурат,
Джылкъы юлюшню, джер тентериб, кишнегени
Нарт ёмюрден кёкню джарыб келиб турад.

Сыртларындан ат джер тюшмей кюндюз, кече,
Ётгендиле ёмюрлени ауушларын.
Татлы джырча келиб турад, эркелете,
Джортууда туякъ къакъгъан тауушлары.

Генджатай да, Боракъ ат да чабадыла,
Джомакъланы чакъыралла шагъат этиб,
Къыйын, узун джолла бла барадыла,
Халкъгъа джумуш этедиле, къанат битиб,

Атла! Атла! Къызыл атла, къара, тору!
Революцияны байрагъын къутхаргъан атла!
Буденныйни, Чапаевни, Доваторну...
Ата джуртну джаннган отдан чыгъаргъанла!

Сабан сюрген, оракъ оргъан ишчи атла!
Кюёу джёнгерлени элтген хора атла!
Ишигизге разы болуб, бизни къартла
Тишлерин да тас этгелле, сизни махтай.

Сизни бла сюргенме мен нартюх бачха,
Сизни бла киргенме мен талай чарсха.
Көрмейме мен сизни халал тенгден башха!
Бурун кибик сыйламайла сизни джашла.

Бир кюн элде мен шахарчы джашчыкъ бла
Кетиб бара, бир тайчыкъны джолда кёрдюм!
— Къарачы сен анасы бла ол тайчыкъгъа!
Джулдуз кёзлю сейирликге къара! — дедим.

— Мен кинода кёргенме аны, — деди къараб, —
Неди аны, сейирлиги, тамашасы?..
Бир машина, къычырыгъы джерни джара,
Кете эди ол тайчыкъны юсюн басыб...

Къаршчы тюлме къурч атланы джюрюшюне,
Кючлери да юй атланы озгъанына,
Алай а мен къыйналама, сейирсине,
Инсан джюрек темир ауаз алгъанына.

ЛЭП-500

*Кавказ ауушла бла ётген
Ингури-Ростов ЛЭП-500 ишлегенлеге*

Тюелеча, багъанала
Къаты тартыб сингирлерин,
Таудан таугъа салгъандыла,
Созуб узун шалдирлерин.

Тюелеча, сыртларына
Ауур джюкню джюклегелле,
Къаяланы юслери бла
Сыртларында не этелле?

Дуппурладан ётюб барад
Таулада темир кериуан,
Сейирсиниб, къарайд анга
Бир джулдуз — Кериуанкъыргъан.

Ёзенледен ётюб барад
Тамаша темир кериуан,
Сукъланыб къарайды анга
Эски тыбырдан чырахтан.

— О темиртабан кериуан,
Къайдан чыкъдың таулагъа?
— Джарыкъ алыб келеме
Тау Артындан мен саугъагъа.

Кериуанкъыргъан, чырахтан,
О бурунгулу чыракъла!
Энди сиз рахат солугъуз:
Мен джегилдим къуллукъгъа.

Къарыууму аямайын,
Мекамгъа джарыкъ болурма,
Машиналаны чархларын
Боюн кюч бла бурурма...

Махтаныб, Махар ауушда,
Созуб тую боюнларын,
Мийик темир багъанала
Кёргюзедиле бойларын.

Шыбыла кюч бла эритиб,
Къурчдан къуюб джиликлерин,
Таудан таугъа атхандыла
Темир чыбыкъ билеклерин.

Бир-бирледе тау башлада,
ЛЭП-ге келиб тутушургъа,
Мюйюзлерин саладыла
Сууукъ къурчха джугъутурла.

Джугъутурла — тау кийикле —
Бош киршейле шобраларын,
Эслемейле, сезмейдиле
Къурч ёмюрню атламларын.

Ай медет, ала билмейле —
Тиреб ёхтем мюйюзлерин,
ЛЭП-ни джарыгъы мийик кёкде
Къой джол бла эришгенин.

Ай медет, ала билмейле
Нюр табханларын тау джуртла,
Бюгюн адамгъа бой бергенин
Кёкню тейриси — шыбыла.

ПОЭЗИЯ

Тынч иш тюлдю назму джазыу:
Ийне бла джерни къазыу,
Чакъгъан хансдан бал чыгъарыу,
Чабхан суудан чабакъ алыу.

Джыр бла кюрешгенден эсе,
Джюрекни юлешгенден эсе,
Эки чалкъы да тутайым,
Эки дырын да джыяйым.

Ёнге, башдан тюшюб бир кюч,
Мени ангымы алад ёнгкюч,
Учундурад эм учурад,
Мени джаз деб, аякъ урад.

Ол заманда мени аркъама
Битедиле эки къанат,
Болуб манга нюр къыблама,
Къайры эсе да элтед мурат.

Мийикликден тюшюрмейин,
Ол тарханлай хаман ёрге,
Тутхан ишин биширмейин,
Иймейд къолдан мени джерге.

Бу талпыуда, бу учууда
Алыб сени ууучуна,
Бара эсе бир эс уя,
Бу тюлмюдю поэзия?!

НАЗМУЛА

Бир-бирледе терен тюшюб,
Киреме оюм тенгизге,
Андан мени чыгъаралла,
Сынджыр тутуб, джыр тизгинле.

Хар бирине джан салама,
Эркелетиб ёсдюреме,
Мен аланы бирем-бирем
Билгенимча юретеме.

Бирин нёгер, бирин эгер,
Бирин да мен ат этеме.
Бууну джакъла, бёрюню ат, —
Деб, мен аманат этеме.

«Ат басханны джер биледи»,
Джерде къояд ол ызларын,

Ким биледи не этелле
Джер юсюнде назмуларым?

Мени тамгъам, мени эним
Джюрюйдюле юслеринде,
Чайкъалады мени кёлүм
Кенг джашауну тенгизинде.

Кёзюме кёлекге этиб,
Къарайма мен ызларындан:
Ууучдан къанат къакъгъанла
Баралла кёк къаралдыда.

Ала мени къутхаргъанча
Алгъын оюм тенгизинден,
Разыма чыгъаралсала
Биреуню кёлсюз кёзлеуден.

ДЖЫРГЪА КЪАНАТ НЕ ЗАМАНДА ТУУАДЫ

— Джыргъа къанат не заманда тууады?
— Джюрек ушаб толкъуннга,
Джюрюш алыб, талпыныб,
Тебиб урса аллына!

— Джыргъа къанат не заманда тууады?
— Джыр сингир бла тартылса,
Джая джибден хауагъа
Садакъ болуб атылса!

— Джыргъа къанат не заманда тууады?
— Тамакъ къылгъа къагъылса,
Тылпыу бериб дуньягъа,
Кёк хауада чагъылса!

— Джыргъа къанат не заманда тууады?
— Джюрек тебиб учунса,
Учхан къушдан тюк алыб,
Сёзюн тагыб учурса!

— Джыргъа къанат не заманда тууады?
— Макъам хаман джангырса,
Башха джюрек аны эшитиб,
Джулдуз кибик джарыса!

СЁЗНЮ ТУТУРУГЪУ

Тутуругъу тутар ючюн сёзню,
Аны болургъа керекди ёзю,

Тюзлюкден болмаса аны ёзю,
Дженгил къурур тамыры, ёзеги.

Къарыусуз сёз чапракъдан ётмез,
Джелымсиз сёз джюреклеге джетмез.

Сёзню джаны-тини да магъана,
Акъыл — аны табхан ата, ана!

Сёз джур джангылгъанча джангылтыр,
Сёз — джыр джюреклени джарытыр,

БЮТЕУ ДУНЬЯ КЁЗЛЕРИНГДЕ

Т. Л.

Бютеу дунья кёзлерингде,
Джарыкъ дунья, зауукъ дунья!
Кёреме мен аны ичинде
Огъурлукъну джыйгъан уя.

Ол дуньяда сыйыныргъа
Манга бармыд орун, къонуш?
Анда орун сыйырыргъа
Кесинг джара, кесинг болуш.

Тилейме мен, мени да ал
Ол уяны кыйырына,
Тилейме мен, бир къулакъ сал
Мени таза кыйыныма.

Къарайма да аджашама
Кёзлеринги къарасында,
Мындан ары кёб кыйынама
Къашларынгы джаясында.

Нек кыйнайса сен термилтиб,
Бир джууаб бер бу сезимге,
Джюрегимден юлюш этиб,
Хакъ тёлерме хар сёзюнге.

Эшитдирмейсе тауушунгу,
Джыйырылад мангылайынг,
Сени тахса аурууунгу
Сора къалай ангылайым.

Джюрегингде барад кюреш,
Сау дуньяны юлешгенча,
Уялма да ачыкъ сөлеш,
Ма мен санга сөлешгенча.

ДЖАНКЪЫЛЫЧНЫ ДЖУРУНУ

Сен — жанкылычны джуруну,
Мен — сен джашнатхан бир сабан.
Бизден насыблы болурму,
Кёкню, джерни да байлагъан?

Сен — джанкылычны джуруну,
Джер бла кёкден бояу ала,
Алтын окъангы чалыуун
Бер суймеклик кыылчыгыма.

Сен — джанкылычны джуруну,
Хар бир халынгдан нюр джауа,
Сени джарытыб туруунг —
Дуньяда манга баш саугъа.

Сен — джанкылычны джуруну,
Халкъдан башхады кийиминг,
Тийген кюн кибик джылыуу,
Бир бек джылытад суююмюнг.

Сен — джанкылычны джуруну,
Мен а — сени сабан ызынг.
Сени алтын джауумунгу
Тюбюнде тууду джюрек джырым.

Сен — джанкылычны джуруну,
Сен — джанкылычны миндеую,
Джый, джайыб нюр джабыуунгу,
Джюрек ауузда мюрзеую.

Сен — джанкылычны джуруну,
Мен — сен джашнатхан бир сабан,
Бизден насыблы болурму,
Кёкню, джерни да байлагъан.

НЕНИ КЪАЙТАРЫГЪА БОЛЛУКЪДУ

Джанкылычны тюзетирге
Керекмиди? — Огъай.
Джангылычны тюзетирге
Керекмиди? — Айхай!

Тау кийикни къайтарыгъа
Боллукъмуду? — Огъай.
Сюймекликни къайтарыгъа
Боллукъмуду? — Айхай!

Ётген джылны къайтарыгъа
Боллукъмуду? — Огъай.
Джангы джырны бирге айтыргъа
Боллукъмуду? — Айхай!

Алай эсе, сен къулакъ тик:
Джангылычны тюзетейик,
Сюймекликни бегитейик,
Джырны да биз бир этейик.

СЕН ТУУГЪАНСА БЮТЕУ НЮРДЕН

Сен туугъанса бютеу нюрден,
Кёкню ичинде джулдуз кирик,
От чыкъгъанча ташкёмюрден,
Къарамынгдан джарыкъ тёгюб.

Сен туугъанса бютеу нюрден,
Аны ючюн айджаякъса,
Джукъланмазча сен ёмюрдө,
Джаныб турлукъ бир чыракъса.

Сен туугъанса бютеу нюрден,
Аны ючюн акъбилексе,
Чырайындан чырай тёкген
Сен-огъурлу бир мёлөкге,

Сен туугъанса бютеу нюрден,
Джилтин чыгъыб, ариу, сендөн,

Аны ючюн суюмекликден
Джюрегимде тюшгенд ёртен.

Сен туугъанса бютеу нюрден,
Тау башында батмаз айым,
Ол себебден излейме мен
Сени хаман хар кюн сайын.

КЪЫЛ КЪОБУЗНУ АЛТЫН КЪЫЛЫ

Сени къара кёзлерингде
Къара тенгиз ойнай, тебе,
Акъ курт кибик ёшюнюнге
Эки эгиз акъ къар тебе.

Къара тенгиз, джарыкъ тёге,
Джууунады кёз гинджимде,
Кюбе тюбде тёбечикле
Боран эте хар ичинде.

Сени ауазынг — таза шоркъа
Джюрегиме тиед джылы,
Сокъгъан кибик джангы макъам
Къыл къобузну алтын къылы.

Эм тамаша, эм акъыллы
Тиширыуча кёрюнесе,
Сен, къалмайын аны къыллы,
Сюе, суюджуре билесе.

Джерни джара ариулугъунг,
Суюмекликни кенгерт джолун.
Узатылыб санга къолум,
Джылы джууаб, сакълайды назмум.

ИГИСАГЪАН

Шо сени бла, игисагъан,
Мен шох болуб джандан-джаннга,
Башха инсан джашамагъан
Тюшсемед бир айрымканнга.

Шо сени бла, игисагъан,
Буюрсаед джазыу меннге,
Кетиб дауурлу шахардан
Мен тюшсемед тау ёзеннге.

Шо сени бла тау хауада
Шатыр кёуруб, джашар эди,
Джай чилледе, кюрт къатында,
Бир къар джуммакъ ойнар эди

Шо сени бла, игисагъан,
Кёк тенгизни теренинде,
Джюзер эди, атхынчы танг,
Шош къайыкъны бешигинде.

Шо сени бла, игисагъан,
Къанат битиб аркъалагъа,
Учар эди тау башладан
Биз кёрмеген джагъалагъа.

Шо сени бла, игисагъан,
Кёрюрмеми мурат толуб,
Иги джора эте турсам,
Табалмазмамы насыб джолун?

Шо сени бла, игисагъан,
Ёмюрлени санын санай,
Туур эди, тоймайын джан,
Кёзлеринге къарагъанлай!

СЕН

Мен булутха минейим,
Таб-таза суу төгейим,
Бизге ишлесин ол булут:
Сен тюбюнде челек тут.

Айгъа бачхыч салайым,
Андан джарыкъ алайым,
Джумушакъды ол джарыкъ,
Тюлдю кёзюнг къамарыкъ.

Джанкъылычны кёлегин
Алыб санга берейим:
Тюкен дарий нюрюнгю
Мутхуз этед тюрсюнюн.

Ийнан мени сёзюме,
Къара мени кёзюме:
Кёзлеримде минг инджи,
Алай а сен — биринчи.

ЗАМАННЫ АЯ

Мен излейме сени хаман,
Сен бараса, кёлню ала,
Тюбеширге табмай заман,
Чурум эте, болджал сала.

Къанатлыла, къанат къагъа,
Саладыла джаз алада
Джылы уя шорбатлада,
Терекледе къаялада.

Сёзюбюзню этме зая,
Кесинги да, мени да ая,
Саллык эсенг керти уя,
Кёкюрегим санга — къая.

АКЪ КЪАЛАДА АКЪ КЁГЮРЧЮН

Акъ къалада джашайд дейле
Насыб келтирлик къанатлы,
Мен да хаман аны излейме,
Кече кюн да болуб атлы.

Сен джашайса акъ къалалы
Бир тау элни тюз башында,
Патчах кыызча, сен — багъалы.
Джангызлыкъдан бармыд файда?

Акъ къалада акъ кёгюрчюн —
Насыбымы къанатлысы,
Джарыкъ бетли, сен айтюрсюн,
Уллу кёллю болма асыры.

Акъ къалада акъ кёгюрчюн,
Сен сабыр къакъ къанатынгы,
Сен тынгылаб эшитир ючюн
Мени огъур муратымы.

Сени ёхтем тахтасында
Ёсдюрсө да мийик къала,
Мен иерме, джырларымдан
Аскер къураб, сени таба.

Излемейме зорлукъ бла
Мен чачаргъа сени уянгы,

Тилейме мен ариулукъ бла
Бер сен меннге къанатынгы.

Акъ къалада акъ кёгюрчюн,
Мен сакълайма джууаб сенден,
Сюйюу джолда сени ючюн
Мен, ёлсем да, ёлдюм демем.

СЕНИ БЛА

Сен узакъдан, мени кёрюб,
Къанат кердинг къууанчыма,
Мен акъ суугъа кирген кибик,
Тюшдюм сени къулачынга.

Суу алышмакъ ойнайд къууанч,
Сюймекликни хауасында,
Экибиз — эки мамурач
Ай джарыкъны шоркъасында.

Сени бла джарыгъыракъ ай,
Сени бла тенгиз манга сай,
Турсун ай джарыкъ атханлай,
Турсун тенгиз а саркъгъанлай.

Сени бла болгъан сагъатда
Джюрек джарыб учунады,
Къой джол бизни аркъабызда
Джулдузларын учурады.

• • •

Урчукъ толтур, тылы жаз,
Не кийсенг да аны кий,
Тилейме мен, ауруунг тас,
Мен суйгенча, сен да суй.

Сюймекликни кыйыгын
Этме джанбаш, сенгилчек.
Джюрегинге кълмасын
Мен тешмеген туюмчек.

• • •

Сен мени ючюн тууганса,
Мен сени ючюн туугама.
Муратымда турганса —
Башхалагъа ийнанма.

Арагъа тюше да тау,
Бизге тыйгъыч болалмаз.
Джер юсюнде бир сылтау
Мени аллымы тыялмаз.

Эсим санга байланыб,
Сен кёрюнюб аллымда,
Джюз минг ат, санга айланыб,
Чарсха чабад къланымда.

Бардыралла чабыуну
Ала, санга джеталмай,
Кёлюмдеги талпыуну
Джюзден бирин айталмай...

Хар бир адам кесини
Джазыууна — темирчи.
Ташыйдыла эсими,
Джетиб сени кёргюнчю.

* * *

Кесинги юсюнден тюшлеге сен
Этдинг мени кечеги сюрюучю,
Эртденбла уа, хакъсыз къалыб, мен
Болдум сени ызынгдан джюрюучю.

Джугъутурча, ёхтем суюмеклигим
Кютю буу болуб барад ызынгдан.
Мени джюрек инджиуюмю билиб,
Тилейме, узакъ атма джазыуунгдан.

* * *

Джер юсюнде джашагъан,
Джумарыкъча джырлагъан,
Къайры кетиб бараса,
Тийген кюннге ушагъан?

Айрымканда юй салсанг —
Тенгиз суугъа балыкъма.
Сени излей, тас болсанг,
Дер этекге барлыкъма.

Джулдуз болуб, сен джансанг,
Кёзлюк салыб къарарма,
Кёзлерими къаматсанг,
Джюрек кёз бла табарма.

Тау башына сен чыкъсанг,
Тагъай салыб минерме,
Джюзген булут сен болсанг,
Кюн таякъ бла ёрлерме.

Бир тук чакълы сен суюсенг,
Тюкню тукге джалгъарма,
Аркъан эшиб, джиб этиб,
Сен кетмезча байларма.

Сюеме да сюеме,
Кече кюн да кюеме,
Кюнлерими санамай,
Барын сеннге береме.

БИРДЕН

Ай кече тиеди,
Кюн а — эртден.
Сени эки кёзюнг а
Меннге — бирден.

Къарагъанынг — садакъ,
Къашынг — джая,
Ёлтюрме — джарарма:
Мени ая.

Джерге айт, Айгъа сор,
Кюннге джолукъ.
Суюгенни сюе бил,
Болма хомух.

Кёкюрегим — кёпюр,
Кёлюм — тенгиз.
Ай да джокъ, кюн да джокъ
Меннге сенсиз.

* * *

Джашаудан юлгюле алыб,
Джюрек ауузда биширдим,

Терекге, ташха джан салыб,
Кеси джанымы инджитдим.

Джаздым джылны хар чагъында
Кёзюм тутхан мен джашауну
Кюнню, айны джарыгъында
Инсан къууанчны, джарсыуну.

Сейирсинме, окъуй келиб,
Бирден эшитсенг эки ауаз —
Алада мени ишлерим:
Бири поэт, бири устаз.

Аланы орталарында
Болмаз ырджы, табылмаз чек.
Болса болур джырларымда
Тынгысыз ургъан бир джюрек.

СЕН НЕ АЙТА ЭСЕНГ...

Мен таяныр къая бол
Дей эсенг сен, болайым,
Сеннге элтиб тургъан джол
Бол дей эсенг, болайым.

Кюн иссиде булут бол
Дей эсенг сен, болайым,
Мен ышанган умут бол
Дей эсенг сен, болайым.

Къыйын кюнде билек бол
Дей эсенг сен, болайым,
Меннге экинчи джюрек бол
Дей эсенг сен, болайым.

Меннге бюгюн кърман бол
Дей эсенг, мен болайым.
Мени бакъган дарман бол
Десем, бармыд огъайынг?

КЪАЯ РАНДА КЪУШЧА

Сюймеклик келге терен киргенме —
Къайтыу джокъду ызыма:
Къайдан джолукъдум, къайда тюбедим
Таулары ариу кызына.

Сюймеклик таугъа мийик чыкъганма,
Тюшерге мен джол табмайма.
Кече узуну, джолдуз тюрсюнюнг
Кёрюнюб, кирпич къакъмайма.

Тенгизге кёре чабагы, дейле,
Джерине кёре — джилеги.
Кавказ таулада мийикде джашайд
Сюйгенчигими джюреги.

Урлукъсуз ёсмейд сюймеклик терек,
Сен къалай ёсдюнг кёзюмде!
Мен сенден татлы кегети болган
Терек кёрмедим ёмюрге.

Келден ёталмай, таудан тюшалмай,
Къолума алыб джанымы,
Къая раннга бекленнген къушча,
Мен атдырама тангымы.

СЕН ОГЪАЙ ДЕРГЕ АШЫКЪМА

Сен огъай дерге ашыкъма,
Умутну кѣзюн байлама,
Хо, десенг, тынгыларыкъма,
Башха акъылны ойлама.

Сен огъай дерге ашыкъма,
Мен джыр тохана ишлейме.
Сени мен анга саллыкъма,
Бираз сабыр эт, тилейме.

Сен огъай дерге ашыкъма,
Илмугъа аркъан атханма.
Сенсиз оюлуб къаллыкъма,
Уллу ишлени тутханма.

Сен огъай дерге ашыкъма,
Энтда бир кюнню озма къой,
Макъамны сенден аллыкъма,
Энтда бир назму джазма къой.

УМУТ

Мен джюрегими санга ачханма,
Таб, тенглеринден джашыра,
Аккыллы бола турма да, джаным,
Бир оноу этчи башынга.

Сен, мени кибик, бир билге эдинг
Сюйюуню тейри джарыгъын,
Тилейме сенден: джукълатма, ариу,
Сен ышаныуну чырагъын.

Эсингде болсун: керти суюмеклик
Джангыз бир тюбейд дуньяда.
Суюмеклик чыракъ, тыбыр от кибик,
Джаннганлай турсун арада.

Санга илөшиу, санга тюбешиу —
Суюмеклик ючюн кюрөшиу
Къачаннга дери барыб турлукъду
Эки джюрекни юлөшиу?

Мен джууабынгы сакълаб турама,
Мени кёлюме джарарча:
Мени юйюмде сени къолунгдан
Насыб джулдузу джанарча.

Бир кюн тюбөсенг, джарыкъ ышара,
Сен джанынгы да бересе,
Бир кюн туююлюб эки къаш аранг,
Сен сан этмейин кетесе.

Къалай джашайым, къолумдан ийиб
Суююню тейри джарыгъын?!
Суюмей эсенг да, джукълатма, ариу,
Ышаныууму чырагъын.

КЪАР ДЖАУУУ

Къар джауады, джуммакъ къар,
Къар джауады, акъ атыб,
Тюшөлле къар джулдузчукъла,
Кёкню, джерни да джарытыб.

Къар тюшеди, ау джаулукъча,
Агъаргъанды джюн джаулугъунг,

Артыкъ черте къара дугъум
Кёзлеринги ариулугъун.

Къар джулдузчукъла тюшелле,
Эринлеринги ба эте,
Кёзюнгден акъгъан джилтинле,
Джаз къарлай джюрек эрите.

Бизни башыбызгъа тартханды
Акъ джабыуун джабалакъ.
Джазны атын айтмаз эдим,
Бу акъ фатарда джашасакъ.

Джауады къар, болушханча
Сюймекликни джашырыргъа,
Эки сюйген заманларын
Зауукълукъда ашырыргъа.

Сени бла созулса да
Сау ёмюрню бу къар джауум,
Ийнан, ийнан, болмаз эди.
Табигъатха мени дауум.

АЙ ДЖАРЫКЪДА ДЖАЗЫЛГЪАН НАЗМУ

Тау башында акъ шоркъа,
Ол шоркъа тюлд, толгъан айд.
Аны сабыр джарыгъы
Тёгерекни ийнакълайд.

Аны нюрлю джарыгъы
Санларыма сингеди,
Ол себебден болурму:
Кёзюм джарыкъ кёреди.

Толгъан айны кюмюшю
Акъ тенгизча төгюлед.

Кёлеккеле думп болуб,
Дунья джарыкъ кёрюнед.

Айдан кюмюш суу этдим
Сеннге джюзюб барыргъа,
Мен къатынга олтуруб,
Акъ бетинги сыларгъа.

Джер бла бардым мен сеннге,
Кюнню элтдим биргемө,
Энди ай бла барама
Джетер ючюн кёлюнге.

СЮЙМЕКЛИК ШОРКЪА

Толкъун келиб джагъагъа
Ургъан кибик бауурун,
Тар джюрекге суймеклик
Салды тулпар къарыуун.

Кириб мени къаныма,
Шоркъа кибик, чарс этди,
Шошлукъ бермей джаныма,
Тынчлыгъымы тас этди.

Булут атыб кёзюмө,
Байлаб эки къолуму,
Бойсундуруб кесине,
Алды мени онгуму.

Атды тенгиз ичине,
Джюрегими чайпады,
Ачыуташын кетериб,
Бал сууу бла чайкъады.

Мени кёкге миндириб,
Сора джерге тюшюрдю,
Ойланышдырыб, эс бериб,
Андан да бек суюдюрдю.

Мен кесим да суюем
Сени керти, ариуум,
Неге эзеу этесе
Табиғатны кыарыуун!

ПИЦУНДА

Кёксюл тенгиз джайыб джылы этегин,
Акъ булутунг кюнлюк бола юсюме,
Имбашымда кюнню алтын билеги
Ийнакълайды, джууукъ тарта кесине.

Пицунда — шош тенгиз джагъа,
Шоркыаларынг саулукъ багъа,
Пицунда — шемшер терекле
Шатлыкъ берелле джюрекге.

Кюн таякъла джюзедиле сууунгда,
Туу чабакъла чабадыла кюйнунгда,
Чокъуракъла ашыкъ ойнай бойнунгда,
Кёб кыонакъла кыонуш табыб джагъангда.

Мени кёзюм кыараб сенден тоярмы?
Хар заманда мен биргенге болурча,
Джюрегими толкыунунгда кыоярмем,
Джюрек кёз бла сени кёре турурча.

КЪРЫМ

Черкез Алиге

Къыралымы бир мюйюшю,
Джарты айрымкан, джашил джурун,
Муратымы эски джурту,
Джюрегими джангы джыры.

Шатыр салдым мен джагъангда,
Салам бере нюр джайынга,
Кюнню кёзю сенде тохтайд,
Сейирсиниб чырайынга.

Булутла бла эришелле
Субай шемшер тереклеринг,
Баш къагъалла алма, инджир,
Бал ийисли кёгетлеринг,

Сени джууад джылы тенгиз,
Къышынг — сабыр, джайынг — салкъын,
Сенден башха джандет болмаз
Джер этекде, мени сартын.

Мен таулума, сен — тенгизчи,
Бир джазыуну сынагъанла,
Уллу джуртну иелери,
Бир джол бла атлагъанла.

Къарайма мен, кёреме мен:
Эллөринг эм шахарларынг
Айтадыла джигитликни,
Урунууну хапарларын.

Къыралымда ахлуларым
Кёрюр ючюн джашау нюрню,
Бу ариулукъну джакълар ючюн
Къан төкгенле кёб ёмюрню.

Анга керти шагъатдыла
Къалалада кылыч ызла,
Кърым, сени къаяларынгда
Чайкала уя салсынла.

Сыртларынгда джюзюм чагъа,
Кёксюл тенгиз кёлге зауукъ,
Чайкаларынг къанат къагъа,
Толкъунларынг эте чабукъ.

Дженгил чабыб ётселе да
Сенде болгъан ыйыкъларым,
Чакъыргъанлай турлукъдула
Акъ къанатлы къайыкъларынг.

ЯЛТА

Миннген кибик мазаллы атха,
Сен тюшгенсе кююн чатха,
Бёленнгенсе джашил садха,
Саулукъ бере джашха, къартха.

Сени джеринг — саз топракъ,
Хар бир хансынг — бал чапракъ,
Хауанг — дарман, кёгюнг — чууакъ,
Кёзюм кёрген сейир джомакъ.

Этегингде кёксюл тенгиз,
Толкъунлары джылы, кирсиз,
Чий кюмюшден аркъалары,
Кёк дарийден шоркъалары.

Сюелеме, сеннге къарай,
Мен тенгизни джагъасында,
Чеплеу башча, кюн джылтырайд
Къара тенгизни башында.

ТЕНГИЗНИ ДЖАГЪАСЫНДА

Кюн тюбюнде джим-джылтырай,
Чабакълары сууну къармай,
Чокъракълары ашыкъ ойнай,
Чайкъалады Къара тенгиз.

Акъ булутну кюнлюк этиб,
Кёкюрегин кёрюк этиб,
Солугъаны кёмюк этиб,
Кюкюрейди Къара тенгиз.

Юсюн исси аяз тарай,
Чий дарийден къары сайлай,
Къууанч джырын джарыкъ джырлай,
Джылтырайды Къара тенгиз.

Тёгюлгенча кёбдюреуюз,
Толкъунлары кёксюл, кирсиз,
Шоркъалары эгиз-эгиз,
Шууулдайды Къара тенгиз,

Джыя келиб этеклерин,
Уппа этиб джерни эрнин,
Тансыкъ алад дженгил-дженгил
Насыб табхан Къара тенгиз.

ТЕНГИЗ

Къучагъына сууну джыйыб,
Тенгиз джагъа,
Суу анасы ауаз беред
Шоркъалагъа.

Толкъунлары тууадыла
Эгиз-эгиз,
Бешик кибик, чайкъалады
Къара тенгиз.

Зар кёзледен кьорур ючюн
Балаларын,
Ол атады суу бойнуна
Чокъракъларын.

Ийнакълайды эм джалайды
Тили бла,
Кёкге атыб, кьучакълайды
Кёлю бла.

Ол эмизед шоркъаланы
Эмчеклерин,
Кюн да къарайд ачыб алтын
Кирпиклерин.

Усу тутса, кёлтюрюлед
Кёкюреги,
Тебед аны кюкюреген
От джюреги.

Доммай кёзча, джылтырайла
Кёмюклери,
Джел этелле суу джагъаны
Этеклери.

Шоркъалары жанкылышча
Джылтырайла,
Тамчылары, аяз эте,
Чачырайла.

ДЖАЗ

Тауда тешиб акъ абасын,
Туурадан аууб кетди кыш.
Джазгъа джашил къатапасын
Аллыбызгъа джайды кыырдыш.

— Адамла, разы болугъуз,
Джайлыкъ, биченлик болайым, —
Деди джаз, — неда суйсегиз,
Мен мюрзеу болуб чагъайым.

— Бары да рысхы эм байлыкъ, —
Деб, юч таб юлюш этдиле:
Джайлыкъ, биченлик, сабанлыкъ
Деб, къатапаны бёлдюле.

Сюрюючу таягъын алды,
Чалкъычы — чалкъысын, тёшюн,
Сабанчы урлугъун чачды,
Джаз да къудретин тёкдю.

КЪАЧ

Сабанчыла, къоймай артха,
Джыйгъандыла аргъышларын,
Разы болуб, чомарт къачха
Этедиле алгъышларын.

Сай болуб, тау суула саркъа,
Шош этгелле шоркъаларын,
Къанатлыла хауа джолгъа
Салгъандыла макъамларын.

Кюн да кёкден мутхуз тийиб,
Тас этгенча таякъларын,
Көгөйсиз къалгъан чарх кибик
Тёнгеретеди тогъайын.

Тау тёппеле, сууукъ болуб,
Къысхалла акъ башлыкъларын.
Билезигин бурад булут,
Эте къышны сагъышларын.

КЪЫШНЫ АКЪ БИЛЕКЛЕРИ

Кюнню бетин бютеу басыб,
Юч кюнню къар джаууб турду.
Сора ингирде, кёк ачылыб,
Бир сейирлик уллу ай тууду.

Болуучумед къыш толгъан ай
Былай уллу, джарыкъ, таза,
Бюгюн кеси да бёк ушайд
Отну тутхан къол аязгъа.

Джылтырайды, джанады ай,
Кенгнге къыстаб ол боранны,
Кёкден алай ёхтем къарайд,
Башчысыча ол хорламны.

Бузлауукъну истемей ай,
Отча джанад тюз къатында,
Джулдузла да, шош къалтырай,
От тилейле откъол айдан.

Акъбилекди къышны айы,
Акъбилекди къышны къары,
Береди джерге джылыу
Къарны учхун джулдузлары.

ПОЭМАЛА

Къызыл джол

*Ротаны командирини заместители,
лейтенант Сюйюнчланы Джагъафар Со-
циалист Джурт ючюн урушда джигит-
лик этиб 15 февральда 1942 джыл ёл-
генди.*

Бушуу къагъытдан.

КИРИШ

Герман-фашист бёрю джыйын,
Джити билеб азауларын,
Европаны таргъа тыйыб,
Салды темир тырнакъларын.

Мор эмина-харам иннет
Джетген джерин къурута эд,
Асмакъ асыб, шынкъарт эте,
Къан къазанла къайната эд.

Совет Джуртда къурч джумдурукъ
Тийгенинде хамхотуна,
Кеси джанды ол, къурурукъ,
Кеси башлагъан отунда.

Тюзлюк алыб къаты джюрюш,
От тенгизде биз да джюздюк.
Башха чыкъды насыб юлюш,
Ол кюрешде тууду тюзлюк.

Ол тюзлюкню аты Хорлам,
Уллу Хорлам, сыйлы Хорлам!

Кыйынлыкны кёрдю тамам
Хар юйдеги, хар бир адам.

Ненча кере джаралы джер
Мурдар кьолдан кюйюб джанды,
Ненча оюлган шахар, эл
От азыгы болуб кьалды.

Ненча тыбырны эшиги,
Оту кемюлдю, джабылды,
Ненча сабийни бешиги
Тебретилинмейин кьалды.

Муну барын ким ёлчелер,
Къайда аллай уллу базман?
Къазауатда джокъду хатер,
Кыйынд муну барын джазган.

Бу Хорламга келтирген джол
Тёрт джыл барган кёпюр эди.
Кёб миллетни кьутхарды ол,
Башларына эркин этиб.

Боран бура, джел сууура
Аны кыйын джолларында,
Джауум джауа, от кьууура
Окьну, тобну ауузунда.

Ассы душман кьурч сюнгюсюн
Бизге кьаршчы турду буруб,
Ахырында, таныб кючюн,
Тобукъланды, башын уруб.

Совет солдат шынкьарт джакъды,
Джауну джыйыб кюркесине.
Хорламны байрагын такъды.
Рейхстагны тёппесине.

Хорлам мийик тауду, къая,
Тёрт джыл барды ёрлеу анга,
Бир силкине, бир да тая,
Биз тюбедик джарыкъ тангнга.

Сейирсинди дюн-дуния
Совет сауутну кючюне,
Сагъайды бютеу Европа
Эркинликни кюдретине.

Герб болдула чёгюч, оракъ
Аны талай кыралына,
Джылтырады кызыл байракъ,
Хурлукъ бере халкъларына.

Герб болдула оракъ, чёгюч
Хорламны минарасына.
Ненча инсан болду дюккюч,
Анга тамал, анга хуна.

Хорламны мийик къласы
Тюлдю ташдан, не агъачдан,
Чеда ара багъанасы
Ишленмегенд болат кюрчдан.

Аны мийик атлауучу
Гокка хансдан тешелмегенд
Неда кюмюш бояучусу
Оюу керкиб ишлемегенд.

Ол — инсан джюрекледен къала,
Хар бачхычы — имбашлалла,
Кюмюшден, алтындан да багъа
Эмда къадама ташлалла.

Джауну бойнун бургъан Хорлам!
Багъалыд джерге мамырлыкъ
Уллуд къууанч, сукъланч байрам,
Джазча джылы, кюнча джарыкъ.

Джаннган отда эм джалында
Къатхандыла кырпычлары,
Акъ сют бла кызыл къандан
Сыгъылгъанды бояулары.

Ол мекамгъа тамал болгъан —
Джыйырма миллион дагъан,
Джыйырма миллион деппан,
Джыйырма миллион инсан.

Ол мекамны аркъаулары:
Бизни аталарыбыз,
Къарнашларыбыз, джолдашларыбыз,
Бизни аркъаларыбыз.

Ол мекамны кереклери:
Бюгюн да сау ийелери —
Аскерчи джюрекледиле,
Джаралы билекледиле.

Ёлгенле да саула бла
Тюбейдиле байрамлагъа,
Уруш эте джаула бла,
Чыгъадыла майданлагъа

Уруш кюнледе ёлгенле
Мыдах болуб сюелелле
Хар юйню тёр джанында,
Хар бир элни майданында.

Джерни юсюн кёкдеги кюн
Джарытханын кёрюр ючюн,
Юзюлмейин тукъум — юзюк,
Джуртларында бегиб тюзлюк

Кими мермер, кими китаб,
Кими багъыр, кими наршаб
Сыфат болуб, сурат болуб,
Сюелелле шагъат болуб.

О, мени багъалы окъуучум!
Эсден джюрюк болмаз джерде.
Джюрюйдю ол, хаман учуб,
Кюндюз иште, кече тюште.

Кел, джырлайыкъ биз джырларын
Урушда ёлген джашланы,
Кел, кьошайыкъ биз къылларын
Эртде юзюлген ауазланы.

Бюгюн а ол солдатланы
Мен бирини ауазыма,
Аны мыдах хапарларын
Сизге айтыргъа разыма.

Ол Хорламны буз джолунда,
Таукел атлаб, баргъан эди,
Джау кьолундан кыш боранда
Джашлай кьаргъа аугъан эди.

Бюгюн менде эсе кьулагъынг,
Окъуучу кьарнаш эм эгеч,
Сени дя быллай джарангы
Кьозгъай эсем, тилейме, кеч.

Багъалы тенгим Джагъафар,
Мени тамада къарнашым,
Къыйын болса да бу хапар,
Сени поэмангы башладым.

Сени юсюнгден аз джазаргъа
Джокъду мени эркинлигим,
Сени юсюнгден кёб айтыргъа
Талпыб турса да джюрегим,

Иги джазаргъа болса эбим
Неда джетсе чемерлигим,
Ол заманда чыгъар сёзюм
Деб, мен аслам кюн ётдюрдюм.

Сени сагъынсам, къарнаш, мен,
Суудан тола эки кёзюм,
Кёлсюзлюкню кёзлеуюнден
Джан дарман чыкъмазын билдим.

Кюрешеме, сени излеб,
Елгенлеге къошалмайын,
Тюшлеримде сен сау тюбеб,
Уянсам а табалмайын.

Мен излейме ышаныудан
Умут юзюб къоялмайын,
Кёзюм къыйыб, джырларымда
Сени аджалгъа бералмайын.

Мени джырым байлау болса,
Байлар эдим джула этиб,
Мен салырем окъ джаранга,
Джюрегимден джырла этиб.

Бир сют бакъгъанд экибизни,
Бир къан джюрюйд къан тамырда,
Къол аязда кибик, сени
Кёреме мен кёз аллымда.

Кел, шохум, уруш ачыуун
Бир кесекге унутайыкъ,
Къуш да уядан башлайд учуун,
Сабий кюнлөгө къайтайыкъ.

I. АТАЛАНЫ СЫРЫ

*Ата сыры — уланда.
Аны сыры — кзызында.
Нарт сёз.*

Сабийлик

Эсингдемид, болуб нартла,
Нарт оюнла къураучубуз,
Къол таш ата, садакъ тарта,
Тутушда кюч сынаучубуз.

Эсингдемид, джайдакъ миниб,
Атланы чарсха чабдырыу,
Ильчин къаягъа чыгъыб,
Андан кёкге садакъ атыу.

— Сен кюнмюсе, сен аймыса?—
Деб, бёлюрге сен чёб ата,
— Мени бла ойнаймыса?—
Деб, кесинге мени тарта.

Артыкъ да бек сейир эди
Сабий оюн «Борангелди».
Эки къаршчы къауум этиб,
Урушханча чаба эдик.

— Боран! Боран! — деб, ташланы
Белги этиб, чаба эдик.
Чабыулда хорланнганны
Биз джесирге ала эдик.

Бу оюнну эски къартла
Гитчеликден берген элле,
Керек болса, джуртну сакъла,
Юрен, чыныкъ деген элле.

Бар эдиле джомакълада
Бу магъана, бу оюмла.
Ким билеед бизге артда
Кереклисин бу оюнла.

Мынга шагъат, мынга юлгю
Нарт джыйынны акъыл сёзю:
Чыныкъмагъан чыбыкълыкъда
Къаты болмаз къазыкълыкъда.

Кёреме: атлаб бараса,
Къызыл галстугунг къызара,
Ал сафда дауурбаз къагъаса,
Пионер отрядны чакъыра.

Бир кюн школдан къайтаса,
Къууанч тыбырлы, ышара,
Къууаныб хапар айтаса,
Комсомол билет бла махтана.

II. АККАЛАНЫ НАСИХАТЛАРЫ

1. Игилени джуруну болугъуз

— Унутмагъыз, — деед akka,
Таяна гулоч таякъгъа, —
Сакъ болугъуз сиз сют халкъгъа,
Тюз болугъуз ишчи халкъгъа.

Сиз насыблы, кёзюуледе
Бир насыблы кюн туугъансыз:
Анагъыздан туугъан кюнде
Ленинден саугъа алгъансыз.

Джыйырманчы джыллада
Таулу халкъ бек инджилеод,
Уллу Ленин таулулагъа
Къумач тобла ийдиргенед.

Сабийлеге бере элле
Иги джора этиб андан,
Биринчи кёлек кийгенсиз.
Сиз Ленинни къумачындан.

Уллу Ленинни байрагъын
Таукөл тутсун къолугъуз.
Сиз, Ленинни туудукълары,
Игини джуруну болугъуз.

Хар сабий борчлу болгъанча
Анасыны сют хакъына,
Вождубуз Ленин айтханча,
Джараулу болсун халкъына.

Закий эди бизни акка,
Кёбню кёргенед кёзлери,
Джаз сабаннга урлукъ ата,
Айтхан эди бу сёзлени.

Насыблыек ол заманда
Биз баразаны юсюнде,
Атла кюте кёк кыырдышда,
Чууакъ кёкню тюбюнде.

Кёб эдиле алкыын сени
Джарыкъ таукел муратларынг,
Фанер, къанджал планерлеринг
Джая элле къанатларын.

Талпый эдинг, болуб лётчик,
Булутлада сен къалкъаргъа,
Сен а болдунг пулеметчик
Джуртунгу джерде сакъларгъа.

Туугъан элни чокъракъ сууу,
Земземингден бир чачырат,
Бетибизни энтда джуууб,
Бурун кирик сууукъсурат.

Тёк сууунгу, кыырдышха чач,
Джашнат джашил къатапасын,
Ойнагъанча токъ мамурач,
Къарнашчыгъым бир ойнасын.

Дюлдюр кирик къанат къакъсын
Бизни ургъан шыжыгъыбыз,
Бир кесекни кёкде къалкъсын
Хур къанатлы джашлыгъыбыз.

2. Граждан урушну джигити

Биз, джашчыкъла, кыылыкъ этсек,
Урушаед бизге акка:
— Кызыл Аскерге кетгенед
Онджети джылында Кокай.¹

Кыылыч тагъыб, атха миниб,
Кокай джашлай кеси кетгенед.
Граждан урушну джигити
Эркинлик ючюн ёлгенед.

Атха минсек, биз кыйналыб,
Акка бизге ачыуланыб:
— Кыачан, акъыл-балыкъ
Боллукъсуз сиз, абрек джыйын.²

Сизни къарт аталарыгъыз
Ат белинде 25 джыл
Ашыргъалла, тынгылагъыз! —
Деб, айтыучанед бизге джыр.

Джыр чакъыраед тюзлюкге,
Джыр чакъыраед тириликге,
Къанат бере сабийликге,
Юретеед джигитликге.

¹ С у ю н ч л а н ы К о к а й — Джагъафарны атасыны кърнашы.

² А б р е к д ж ы й н — къарт аталарыбыз патчахлыкъны заманында абрек болгъандыла. Аланы «Абрек уланла» деген джырларыны юсюнден барады сёз.

Биз арбазгъа кече эдик
Къарт акканы джомагъындан,
Ат суратла эте эдик
Туугъан элни топрагъындан.

Барыб кирсенг, арбаз мюйюш
Толу эди мал байлыкъдан:
Къой сюрюуле, джылкыы юлюш
Къызыл джелим топракъдан.

Сабий, оюн, таурух, джомакъ
Татлы хапар айтадыла,
Джылла бла бирге джорта,
Джол нёгерле боладыла.

Болсам да мен кеч хапарчы
Сют къарнашымы хакъындан,
Менден алгъа ол шахарчы
Болгъан эди джашау джолда.

Талай джылдан туугъан элге
Ол солургъа къайтханында,
Белек сурат кёргюзгенед
Тереклени салкыынында.

Бир суратда: бир таулу джаш
Атакагъа бара эди,
Къылыч тутхан ата къарнаш
Джигит атлы Кокай эди.

Экинчиде: Чкалов, Громов
Эм Гайдуков — юч илячин
Самолетну туурасында,
Кёзлёринде къууанч джилтин.

Ючюнчюде: бир токъ джашчыкъ,
Къызылууурт, бурмабашчыкъ,
Садда бал кертмеле джыя,
Бир тюшген кертмеге узала.

— Экибиз да суратчыла
Болурмедик, — деб ышара,
Джагъафар къараса манга,
Чёрчек джашлыкъгъа ышана.

Заман! Заман! Къайдадыла
Биз чабдыргъан тайла, атла!
Къайдадыла, къайдадыла
Ол суратла, ол муратла!

Сабий кюнле, джашлыкъ джылла
Ётселе да терк, ашыгъыш,
Ата сырла, ата джырла
Бизге — ачыкъ дерс, бизге — аргъыш.

3. Къызыл джол

Джырла, джырым, джырла, джырла,
Джашау кёпюрледен атла,
Бу бизни джюрютген джолла
Къаллай бетлиле-ачыкъла.

Суу ызында ырхы басхан
Бир къыйын джол, таш джол эди.
Къатыбыз бла элден чыкъгъан
Къызыл джол а баш джол эди.

Кертиси да уллу джолну
Къызгъыл эди топрагъы,
Ётед кериуан болуб,
Аны бла мюрзеу аргъыш.

Къызыл джол бла келген эди
Октябрдан суюмчюлюк,
Къызыл байракъ берген эди
Джерибизге баш эркиник.

Къызыл джолда кирген элле
Къызыл Аскерге таулула,
Къызыл джол бла ётген элле,
Къызыл байракъны тутханлай.

Къызыл джол бла — баш джол бла
Джорюгюз деб, бизге къартла,
Ызыбыздан къараб, ата къол бла
Эте элле насихатла.

Къызыл кюнню нюр таягъы
Джарытхан киби дунияны,
Къызыл джолну топрагъы
Ачаед бизге джолланы.

III. УСТАЗ ИГИ СОХТАСЫН УНУТМАЗ

Алма терегинден кенг кетмез.

Нарат сёз.

1. Сагъыныу

Мен излейме сени ызынгы
Сен окъуб тургъан шахарда,
Мен излейме ауазынгы
Бурун сен окъугъан классда.

Бюгюнлюкде тау шахарынг
Къулач кёргенд тау этекге,

Көсини джигит джашларын
Ол сакълайд, джазыб джюрекге,

Тюбейме мында устазынга
Эмда студент тенглеринге.
Окъуучум, сен бир тынгыла:
Сөз берейим мен бирине.

Педтехникумну устазы
Аубекир кызы Хабибат¹
Тауланы махтаулу кызы,
Джамагъат суйген депутат,

Ленинни орденини ийеси,
Къралгъа белгили устаз,
Ол кюнлеге шагъат кеси, —
Сохтасын унутхан болмаз.

— Техникумда, рабфакда да
Ол кёзюуде дерс береем,
Шахарда болгъан затлагъа
Студентле бла мен тюбеем.

Димитров Къарачайгъа
Келген кюн аллына чыкъдыкъ,
Лейпциг процессни героюна,
Сейирсиниб, тынгыладыкъ.

Республикан Испаниядан
Келген ёксюз сабийлени

¹ Аджиланы Х. А. — СССР-ни Баш Советини элгъыннгы депутаты, РСФСР-ни школуу махтаулу устазы.

Кёрген эдик узакъ джуртдан
Айырылыб келгенлерин.

Германияда, Испанияда
Фашизмни зорлукъ ууу
Эшитилеед Кавказда да
Къазауат отну къоркъуу...

Таулу джашла дерсден сора
Аэроклубха бара элле,
Къара ата, тутуш къура,
Аскер билим ала элле.

Сохтала — мени юдегим,
Сохтала — мени джюрегим.
Ненча джыл ётсе да, устаз
Иги сохтасын унутмаз.

Мен да алайма, аладан
Урушну аллында джыллада
Студентлени арасында
Мен ёмюрде да унутмам

Магометланы Солтанны,
Къасайланы Османны,
Борлакъланы Тохтарны,
Сюйюнчланы Джагъафарны...

Джигит генерал, капитан,
Кичи лейтенант, лейтенант —
Быллай чынланы алгъан
Окьюучуларым болгъанд.

Бири аскерге, бири полкга,
Бири ротагъа, бири взводха
Башчылыкъ эте, алгъа бара,
Киргедле джалыннга-отха.

Ата джуртну джакълагъанла,
Бой салмай къара ёлюмге,
Ала тыйыншлы болгъанла
Устазла бичген нюзюрге.

Мен хар бирин сагъынама,
Ала бары мени эсимде,
Мен ала бла махтанама
Джангы тёлуге дерсимде.

Алтын суу бла джаздыргъанма
Альбомума мен атларын,
Усталагъа салдыргъанма
Мен аланы суратларын.

Эртден-ингир тюбешеме,
Тюбешгенча таула бла,
Мен хар кюнде сёлешеме,
Ушакъ эте ала бла.

Бир-бирде арсар болама,
Эсни чагъа сагъышларым:
Болурламы, болмазламы
Энди быллай сохталарым?

Халкъны сыйын кёлтюргелле
Тауладан да мийик, ерге,
Уллу хорлам келтиргелле
Ата джуртха, туугъан джерге.

Мен а разы къалай болмам
Быллай керти уланлагъа!
Тыйыншлылла ала сослан
Къаялагъа джазылыргъа.

Сез кючлю ташдан, темирден,
Ёмюрде да ол тот болмаз.
Джокъду анга аджал джерде,
Олду онгмаз накъутналмаз.

Джаз, джазыучу, ашхы джырча,
Сен аланы юслеринден,
Унутулмай айтылырча,
Турур кирик ала эсде.

Заман мутхуз этмез кирик
Джигитлени сыфатларын,
Халкъгъа терен сингдирейик
Аланы нюр мурадларын.

Бюгюн хапар сора эсенг
Сен къарнашынгы юсюнден,
Разы болуб, айтайым мен
Аны джашлыкъ кюнлеринден.

2. Гуждар

Мен юч джылны окъутханма:
Алда олтуруучан эди,
Окъууда, ишде сынагъанма, —
Ашхы окъуучан эди.

Кюмюш сынджырча бир хаты,
Мен айтайым санга хапар.
Аны бар эди юч аты:
Джагъафар, Гуждар эм Гайдар.

Аталгъан аты Джагъафар,
Анга уа кимни дауу бар...
Ал партаны сюйгени ючюн
Атагъан эдиле — «Гуждар».

Кийиклени башчысына
«Гуждар» дейдиле таулула,
Сохталаны алчысына
Алай айтханелле джашла.

Джагъафар акъыллы эди,
Джанынгдан юлюш этерча,
Гайдарны кёб окъуй эди,
Кеси бир джетген эрча.

Джаш Гайдар командир болуб,
Полкга башчылыкъ этгенди,
Таулу джашчыкъ, джазыучуну
Аны ючюн артыкъ суюгенди.

Джашлыкъны къалмайд кюлкюсю,
Эте накъырда, чам, оюн,
Аны курсунда, кертиси,
Аныкъы эди ал орун.

Кийик да — ариу джаныуар,
Гуждар — сюрюуню башчысы.
Ол атха тыйыншылед Джагъафар —
Джигит тёлюню ашхысы.

3. Ачыкъ дерс

Дагъыда педтехникумну¹
Бошагъан джылында элде,
Къууаннган эдим мөн уллу,
Болуб аны бир дерсинде.

Эсимдеди, ол, джаш устаз,
Бир ачыкъ дерс бардыргъаны,

¹ Джагъафар Къарачай педтехникумну 1939-чу джылда бошагъанды.

Чибин учса, эште класс,
Дерсге кѳулакѳ салдыргѳаны.

Кѳыркѳ джандракѳз, кѳыркѳ сакѳкѳулакѳ
Ауузуна кѳарай элле,
Ол джол уста, этиб сокѳмакѳ,
Аны бла бара элле.

Кѳар таулары, кенг суулары
Юсю бла ѳте элле,
Джегиб атлары, буулары,
Джер этекге джете элле.

Глобусну алыб кѳолгѳа,
Аны кесгин сѳлешгени,
Кетмейд эсден сохталагѳа
Аны билим юлешгени.

Аны юсюндеги сызла,
Джолла кибиѳ, бара элле,
Кѳкде джаннганча джулдузла,
Сабий кѳзле джана элле.

Сезеем сабий кѳзлеге
Джангы дуня ачылгѳанын,
Джангы чакѳгѳан джюреклеге
Огѳур урлукѳ чачылгѳанын.

Ол кюн берген ачыѳ дерсин
Устаз тенгле сюзген элле,
Кѳабыл кѳрюб аны ишин,
Иги багѳа берген элле.

...Багѳалатыб, дагѳыда кѳб
Махтаулу устаз хапар айтды.
Кѳарнашыма кесим тюбеб
Сѳлешгенча, кѳлню джазды.

Иги устаз бирда унутмаз
Кеси ёсдюрген сохтасын.
Сабан ызынг къаран къалмаз,
Терен сюрсенг баразасын.

Устаз — кёгет терек эсе,
Джетеклери-сохталары,
Хар бирери, кёкен эте,
Кёчедиле башха джары.

«Алма тюшсе, терегинден
Узакъ кетмейди», дейле къартла,
Анга кёргюнч юлгюню мен
Келтирейим бусагъатдан.

IV. РОССИЯ ЧАКЪЫРАДЫ ДЖАШЛАРЫН

*Россия — уллу ана,
Россия — темир къала.*

Халкъ айтыудан.

1. Боран келди

Совет къралда джаш тёлюню
Сыры, ангы — джерде тюзлюк.
Келтире эди ёлюмню
Джаныуар халлы фашистлик.

Мурат этди ол келепен
Эминасын джукъдурургъа,
Мор эминаны джайыб кенг,
Халкъланы тунчукдурургъа.

Герман душман кир иннетин
Излей эди бардыыргъа,
Башха джуртну миллетлерин,
Джерин алыб, бий болургъа.

Излей эди ол джыяргъа,
Зорлаб темир чыгъанагъа,
Адамланы ангын алыб,
Тырнакъларын сыртха салыб.

Излей эди, табан бла уруб,
Къан къустура чёкдюрюрге,
Къул болмаса, асмакъ къуруб,
Тишлик этиб, кюйдюрюрге.

Душман Герман ол умут бла
Джерибизге таша чабды.
Джутланыб, огъурсуз къут бла
Хорларгъа деб мыллык атды.

Ёмюрюнде бир душманнга
Баш урмагъан деу Россия,
Къурч къадама кибик, анга
Бетджан болду, аллын тыя.

Хурлукъ суйген Совет Союз
Чыгъарды джити кылычын,
Ата джуртда тюзлюк уруш
Ючюн чакъырады джашларын.

Болджал джетиб, Терк Башында
Бошалыргъа сени окъуунг,¹

¹ Орд жоникидзеде 2-чи пехота училищени боша-
гъанды.

Уллу джуртда уруш къаугъа
Къакъды къуугъун къонгурауун.

Бютеу кърал сауутланды,
Болду хуна джауну аллына,
Джаш лейтенант, сени да алды
Уруш боран къанатына.

Сен атладынг, джаудан къоркъмай,
Эркинликни джигит джашы,
Болду взводный, болду ротный
Командир мени къарнашым.

Фронтдан иеди письмола
Атасына-анасына,
Ол кичи къарнашчыгъына,
Тенглерине эмда манга.

Алкъын джогъед Джагъафарны
Суюген къызы, энчи юйю,
Ата джуртну, юй тыбырны
Джылытаед суюмеклиги.

Бизге джазгъан къагъытлары
Фронтчуну джолу эди,
Анасына джазгъанлары
Суюмекликден толу эди.

Мен аланы магъанасын
Къысха халда джомакълайым,
Айыб этмегиз, хапарын
Назму халында джазайым.

2. Письмола

Душман бла бетлешебиз
Бизни арабыз шок атым.

Кече, кюн да тубешебиз,
Биз беллени кьаты тартыб.

Окъ атылад, тоб атылад
Кьатыбызда, башыбызда,
Шынкъарт кибики, уруш отла
Джанадыла аллыбызда.

Антлы тенгле, джалан этиб,
Шинеллерин атадыла,
Сюнгюлерин алгъа тутуб,
Атакагъа барадыла.

Джау самолет кюйюб джанад,
Кёксюл кёкню джалын этиб,
Душман тобу кенгден урад,
Сабанланы дырын этиб,

Бу суратла ауушалла
Кёзюу-кёзюу чарс тютюнде,
Аскер тенгле согъушалла
Къанлы джау бла уруш тюзде.

Биз чыгъардыкъ къанлы джауну
Украин элчикден кьуууб,
Санадыкъ ёлгенни, саууу,
Душманлагъа дертден толуб.

3. Джаралы буу

Тоб атыудан, бомбалаудан,
Чегетлени джандырыудан
Къанатлы, джаныуар, кийик
Боладыла, зинк, илгиздик.

Бизни бетджанны къатына,
Ышыкъ излеб, бир буу келди.
Байлау салдыкъ аягъына,
Сухарларыбыздан бердик.

Ач кёреем: ол, кюйшене,
Къатхан ётмекни кемирди.
Аны огъурлу кёзлерине
Джарыкъ урду эм тин кирди.

Ашаб бошаб, сора аллы
Чегет таба бурулду аны.
Джетген кыызча, бу маралны
Бир ариуед атлагъаны.

Алай а не, джау мурдарны
Мараучусуну атханы
Хыянатсыз хайыуанны
Чегет тюзде къуйду къанын.

«Марал ючюн!» — биз да атдыкъ,
Тобну джерлеб, душман таба.
Мараучуну биз да агъыздыкъ —
От точкасы болду оба.

4. Комсомолу билет

Мындан алда джау гранатдан
Темир кесек чачылгъанед,
Ётюб джан хурджунчугъумдан
Кёкюрегиме чанчылгъанед.

Ол комсомол билетими
Тешик этиб тохтагъанды.

Билет, сакълаб джюрөгими,
Керти ёлюмден къалдыргъанды.

Энди аны джыртыкъ тышын,
Огъургъа санаб кесиме,
Джюрютеме хар кюн сайын
Мен, нёгер этиб биргеме.

Меннге Ленинни силуэти —
Айырылмаз юлгю, джёнгер,
Бу урушда да аны иннети
Тюбге тюшмез, джауну джёнгер.

Санинструктор къыз джарамы,
Дженгил джетиб, байлагъанды.
Къозгъамагъыз сиз анамы:
Джарачыгъым сау болгъанды

Болсала да къан тамчыла
Билетими бетлеринде,
Башха джангы kitabчыкыгъа
Ауушдурмам мен ёмюрге.

Джауну юч танкын джандырдыкъ,
Бюгюн талай джесир алдыкъ...

Душман бизге мыллык атды,
Ёнге дженгил исси къабды,
Сауут тийиб хамхотуна,
Тиши сыныб, кетди артына.

Биз ызындан къысха кирдик,
Солуу бермей, шындык этдик.

Фашистлеге ёлюм бердик, —
Ассы джаугъа кёл кенгдирдик.

Мен джазама бу письмону
Солугъан кёзюде окопдан,
Темир тебси этиб тобну,
Ворошиловград шахардан.

5. Анасына көпген письмоладан

Джанымдан багъалы анам!
Ал менден разылыкъ салам,
Сизге тансыкъ болгъандан
Башха джокъду мени хатам.

Урушха кириб чыкъгъанма,
Солдатланы юретеме,
Сен мени ючюн кыйналма:
Солуудама. Тынч-эсенме.

Наз тереклени тюбюнде
Абрек уланлача джашайбыз,
Кесибиз джыйыб бир-бирде
Чегет наныкъла ашайбыз.

Къысдаб джуртдан фашистлени,
Кёрюшюрбюз биз сау-эсен,
Инджитмегиз кесигизни:
Ачха аттестат иеме мен.

Мен баргъынчын сен тири бол,
Тириди тюнгюч джашынг да.
Мени сеннге къайтарыр джол —
Сени ана алгъышынгды.

6. Боранда

Къыркъ экинчи джыл февралны
Онбешинде, эртденликде,
Джел элейди сууукъ къарны
Кёкню мийик элегинде.

Боранлайды боран, буруб,
Сыртлагъа шымпылдыкъ этиб,
Ол быргъайды къар джауумун,
Джолгъа тёшеб, гырмык этиб.

Боранлайды боран, къаты
Орел тюзлени дангылында,
Боранындан булут атыб
Мценск шахарчыкъны къатында.

Боранлайды боран, алыб
Кёкню, джерни къучагына,
Аскер бёлек барад чабыб
Душманланы бетджанына.

Борч салыннганд деревняны
Алыргъа деб танг алада,
Аскер бёлек, буруб аллын,
Барад анга къар боранда.

Кеси барыб хар взвод сайын,
Сюйюнч улу — джаш лейтенант
Блиндажладан мычымайын
Ротасын джолгъа чыгъаргъанд.

Джашыралла маскхалатла
Чубур тонлу джигитлени,
Хазырдыла автоматла
Ойнатыргъа къурч джиклени.

Этер ючюн джерни азат,
Тюзлюк ишге болуб маммат,
Чакъыргъанча джел, табигъат,
Къышхы боран къанат къагъад.

Бурун элде, тау тийреде,
Сабий оюн «Борангелди»
Тау уланнга узакъ джерде,
Уруш тюзде керти келди.

Ким билеед сабий кюнде
Джаясындан чыкъгъан садакъ
Герман джауну орус тюзде
Джетеригин, таудан мараб.

Ол береди къыйын джерде
Керти экзамен уруш тюзде,
Андан уллу къайда ачыкъ дерс
Адамлыкъны юсюнден!

Джаш командир, буйрукъ бере,
Тау асланча, алда барад.
Ма кӧрюндю джау от тебе,
Пулеметдан къаты атад.

Взводла баралла къаргъа ауа,
Бауур бла сокъмакъ эте,
Ол кӧзюуде таукел ауаз
Чакъырады къанлы дертге.

Къар джауум бла окъ, тоб джауум
Бир-бирине къатышалла,
Силкинеди батыр къауум,
Взводла алгъа чабышалла.

Алда баргъан лейтенантны
Душман окъ юздю ауазын,
Алай а тенгле ол ауазны
Джерге тюшюрмелле хауасын.

Ол ауазны алыб онла
Андан да ары элтдиле,
Джетиб душман окоплагъа,
Джауну мушдукъул этдиле...

Саналла тенгле боранда
Ёлгенлени, джаралыланы,
Ант этдиле энтда джангыдан
Къоймазгъа аланы къанын.

Былайда джигитча ёлгенлеге
Джабылгъынчын къарнаш къабыр,
Окъуучу, сен сёз бер меннге,
Бир кесек этейик сабыр.

Тынч туююлдю къыш боранда
Къабыр юсюнде сюелген,
Кечмеклик тилейме былайда
Къарнашымы тенглеринден:

— Сууукъ къарны эритеди
Сизни исси тылпыуугъуз,
Шохла, меннге белгилиди
Дерт алыргъа талпыуугъуз.

Белгилиди сизни Джурт ючюн,
Адамлыкъ ючюн кюрешигиз,
Къазауатны темир джюгюн
Имбашлада элтгенигиз.

Минг бюсюреу, сыпас махтау
Сизни тюзлюк ишигизге,
Душманланы кьоймазсыз сау
Бизни туугъан джерибизде.

Энтда кёблени кьорурсуз,
Сагъына аскер тенглени.
Таб, ёлтюрген да болурсуз
Къарнашымы ёлтюргенни.

Алай а мен ол мурдарны
Атасына, анасына
Талай сёз айтыр мадарны
Излейме сизни аллыгъызда:

— Эй, Берлинде, Франкфуртда... —
Фашизм уя салгъан джуртда
Джашау этген ассы кьауум!
Сизге барды ачы дауум.

Чарламазлыкъ шокну тиреб
Сени джюрек ауузунга,
Сорама мен, джууаб бер деб
Совет адамны сорууна:

— Бабангдан кьалгъан джеринге
Биреулен зор этиб чабса,
От салыб туугъан юйюнге,
Тыбырынгы ойда, чачса.

Асмакьгъа асса атангы,
Тутмакьгъа атса анангы,
Артыкълык кёрсе эгечинг,
Бармыд мынга тёзюм, кечим?

Сюйген кызынгы чачындан
Такъса къара багъанагъа,
Къайиш алса аркъасындан,
Боллукъмуд адам чыдаргъа?

Къарауаш этсе юй бийченги,
Ёксюз къойса сабийинги,
Юзсе сени юзюгюнгю,
Къоймаса бир джик деринги?

Гютдю этиб, танк бла сюрсе
Ата-бабангы къабырларын,
Кечермисе сен сау эсенг,
Ол мурдарны зорлукъларын?!

...Джууаб табмай, сен дыгалас
Этесе, къайгъынг — чарс, тютюн.
Джерде терслик кечилиб кълмаз —
Заман этер кесамат сюдюн.

...Орус акъ кыыш, джерге къабланыб
Ба эте, сылай къашларын,
Аналыкъча сарын салыб,
Ашырад джигит джашларын.

Акъ кыыш, джумушакъ мамукъ титиб,
Джабад ачыкъ джараланы,
Акъ къарындан джабыу этиб,
Джабад, джабад къан ызланы.

Боран тохтаб, кёк да чууакъ
Кюрен тартыб кюнчюк тийди.
Орус элчик барына ортакъ
Къарнаш къабыр орун берди.

Къызыл сокъмакъ, терен бушуу
Эллилени титиретди.
Кёзден акъгъан джыламукъ суу
Буз сюммеклени эритди.

Аскерчиле ашырдыла
Джигит ёлген джолдашланы.
Уруш тюзге терк чабдыла,
Джангыдан сермеш башланыб.

Боранлы кюнню хапары
Мычымайын билингенед:
Туугъан элге Джагъафарны
Бушуу къагъыты келгенед.

V. СУУУКЪ ХАПАР

*Къаты туюмчек бош болмаз,
Джигитни анасы джыламаз.*

Нарт сёз.

1. Къаигъы сёз

Кече арада оджакъда
Улуса ачы къыш боран,
Уруш тюзледе узакъда
Джашын кёре эди ананг.

Тансыкъ болуб ол джашына,
Сезер ючюн джылыуунгу,
Сермеб алаед къолуна,
Киеед сени тонунгу.

Джюреги болуб сенгилчек,
Кеси да терен ахсына,
Ол излей эди кечинмек
Джандан суюген баласына.

Сен кысыучу акъ башлыкъны
Къанат этиб имбашына,
Чыгъа эди ол, ашыгъыб,
Кеч уллу джолну джанына.

Эртденнгиде эрте туруб,
Бир туюмчек джыя эди,
Тийре къатынланы къошуб.
Эл Советге бара эди.

Кими джамчы, кими уюкъ,
Кими уа тери къоллукъла,
Фронтха джылы кийим джыйыб,
Ие элле, сау къаллыкъла!

Элледен ариу кызланы
Ананг Хауа санай эди,
Сагъышланыб эм ойланыб,
Келинге кыз сайлай эди.

Башланмаса уруш къаугъа,
Келин кириред отоугъа, —
Буюрулмады толургъа
Бу джорала, бу оноула.

Къайдан билсин джарлы ана
Сени джаугъа тюберинги,
Сакъал-мыйыкъ чыкъгъынчынга,
Джаннган отха кириринги.

Февраль айны бораны
Тау элге да кирген эди,
Эм алгъа сууукъ хапарны
Сени атанг эшитген эди.

Кеси кыйыны бла джашагъан
Огъурлу таулу Бияслан,
Сени бла бир къаны-джаны,
Кетиб баргъанлай орамны,

Почтальон письмо бергенед.
Ол письмону ачар-ачмаз,
Уруб андан уруш аяз,
Къара къагъыт кёрюннгенед.

Тийген кибик окъ атылгъан,
Къан, джюрекде бёркюб, къайнаб,
Тамчы этиб бурунундан,
Тешген эди къарны бояб.

Эл башындан тебреб къартла,
Тиширыула джоппу бола,
Уллу джолгъа сокъмакъ сала,
Бир бушуу джуммакъ болдула.

Акъ кебинлик агъартханча,
Къышны къары — чыммакъ къумач,
Кёрюне эди болгъанча
Имбашлада бир сал агъач.

Алай а бюгюн ол бачхыч,
Бармай эди къабырлагъа,
Аны ашыгъыш элтөөд къыш
Суююнчланы арбазына.

Анга сыйлы къарауулда,
Ташха тие къурч муджралары,
Бара элле бушуу сафда
Элни хаджи-ходжалары.

Эл басыныб, чарс басханча,
Тёнгеретедиле акъырын,
Бир мазаллы къар джуммакъча,
Къара къагъытны мухурун.

Тилкем-тилкем акъ къар, джауа,
Тамчы этед кёз джаш къатыш,
Къайгъы басыб, ауа-сауа,
Анасы Хауа чыкъды ашыгъыш.

Белгили къартланы бири,
Эл колхозну бригадири,
Чал сакъалын сууукъ тарай,
Былай айтды, мыдах къарай:

— Эгечибиз, элибизге
Бир ачы хапар келгенди:
Джашынг урушда Орёл тюзде
Батыр къуш кибиб ёлгенди.

Санга — бала, бизге къарнаш эди,
Джаш болса да баш эди,
Ай, ол бир джетген адам эди,
Батыр эди, халал эди.

Аны ёсдюрген къолларынга
Биз, ийилиб, къор болайыкъ.
Аман этме, кыйын джара
Салгъан ауруунгу алайыкъ...

Аны ёсдюрген къолларынга
Биз, ийилиб, къор болайыкъ.
Разы бол сен сют хакъынга...
Джюрек ауруунгу алайыкъ...

«Письмо алгъанек тюнене,
Къалай болады да, былай?» —
Деб, ана кеси кесине
Сора эди, ийнанмай.

Бир кесекден ол, эс джыйыб,
Башына къара джаулукъ атды.
Белине къаты беллик тартыб,
Сора халкъгъа былай айтды:

— Ол алкъын бек джаш эди,
Джаш болса да баш эди,
Къуллукъ этгенди къралына,
Къурман болайыкъ джанына.

Тюзлюк ючюн болду къурман —
Сиз да разылыкъ беригиз.
Джашларыгъызы урушдан
Сау-эсен келиб кёрюгюз!

— Эгечибиз, биз не мадар
Этейик сени джаранга,
Бу кёкден тюшген таза къар
Акъ дарий болсун баланга.

Ёлген элтмейд биргесине
Не махтаун, не бедишин,
Къоюб кетед ол джерине
Джигитлигин, башха ишин.

Ѓени джашынг кьойду махтау
Туугъан джуртуна, халкына;
Анга шагъат тюз эмда тау,
Ол тюз болгъанд эр антына.

Не заманда да кем тюл эди
Эркишиден сени эсинг,
Сен балангы кёкюрегин
Джамагъатха кёпюр этдинг.

Джашынгы атын, сыйлы ана,
Сен энтда мийик кёлтюрдюнг,
Джашауда ара багъана
Ана болгъанын билдирдинг.

...Юй тубге кюйюзню джайыб,
Джигит лейтенантны суратын
Ёлюкню салгъанча, салыб,
Джылау этдиле кыыз, кыатын.

Урушдан джашлары ёлюб,
Элде къара кийгенлеге
Энтда бир къара джаулукъ
Къошулду ёмюрлюкге.

VI. АНА ДЖЮРЕК

Дунияда эсден джюрюк зат болмаз.

Акканы айтыуларындан.

1. Ёмюрлюк ауаз

Кечирмейди ана джюрек
Баласыны эртде ёлюрюн:

Ийнанмам дейд, тилей тилек,
Джашымы кёрмей ёлюгюн.

Керти да къалай ийнансын,
Джашыны кёрмей къабырын,
Кеси сау къалай басдырсын
Ол къара джерге бауурун.

Ол намазлыкъгъа кирген кюн
Шимал болады кыбыла.
Ана джюрегинден кючлю
Болмаз дуняда кыблама.

Санга джылай ол, эки кёзюн
Джыламукъ джаба, ау этиб,
Сени блады ушагъы, сёзю,
Сени хар кюнде сау этиб.

Бурунча джашды лейтенант,
Сыйлайды ол ана къачны:
Болджалы энтда бошалмагъанд
Ол ийген хакъ аттестатны.

Башсыз тюлдю, хакъсыз тюлдю
Деб, сени кьошад саулагъа.
Ма энтда джашлай турад,
Келмейми къалыр таулагъа?

— Ах, ал балам, ах, бал балам,
Мен анга къурман болайым.
Аны ючюн берилди мекам,
Сют хакъ иеди ай сайын.

Къарнаш къабырда джатады
Дейле кёзлерими джарыгы.
Ах, анда къалай къояйым
Мен джюрегими чырагъын?

Бир ауаз келеди талмай,
Писмоларындан чыкъгъанча,
Боранда джол тюзеталмай
Аджашхан турна учханча.

— Таулагъа салам айтама
Мен уруш этген джуртладан.
Мен тансыкъ болуб къарайма
Кавказгъа къушлу сыртладан.

Ким турур, эсинден атмай,
Сенича мени сагъыныб,
Джукълагма, анам, джукълатма
Ышаныуунгу чырагъын.

Мен сизге барлыгъем, анам,
Кетмейсе бала джюрекден,
Кече, кюн къарауул манга —
Сеннге иймейле терекле.

Меннге энтда уруш бошалмайд,
Мен мында постда керек болуб,
Садовый элде джашайма
Мен, чайкъалгъан терек болуб.

Садовый элде джашайма,
Кел, анам, меннге къонакъгъа,
Сени джашынга ушайла
Субай эресей бусаклъа.

2. Эс

Тукъумунг — тукъум, атынг — ат,
Атала туугъан тийреде.
Унутмайд сени джамагъат
Къарачай деген джерледе.

Походдан къайтхан батырча,
Тансыкъ алырса тауладан,
Ёлгенлени сагъынырса,
Хапар алырса сауладан.

Кел, къарнаш, къыш сайын, кел кюз,
Биз джарыкъ бетден тюбейик.
Къарнаш къабырдан юлюшсюз
Къалгъанланы да излейик.

Сеничаланы дертин алгъанд
Уллу джурт уруш джыллада.
Джыйырма миллион къалгъанд
Хорламгъа джетмей джоллада.

Сен да бердинг ол Хорламгъа
Бютеу джыйырма джылынгы.
Сени джигит джашлыгъынга
Атайма джюрек джырымы.

Унутмам сени мен саудан,
Турурма сени сагъына,
Мен кёргенча, сакълайд заман
Кърау тюшюрмей чачынга

Джашау джолда сагъыш этиб,
Сени бла ойлаша турдум,
Кюуге къошмай ырыс этиб.
Къурумаед мени умутум.

Кёкюрегимде суратынг,
Аны артында кьол ызынг,
Тёппемдеди мийик сыйынг,
Джол кёргюзюучю джулдузум.

Мен энтда кёб сёлеширме,
Тюшюмде сени сау этиб,
Ах, сени табсам, джюрюрем
Мен, имбашыма кёлтюрюб.

Уруш тюзледе ёлгенле
Бизге хапар айтадыла,
Атлаб ачы ёлюмледен,
Ала бизге кьайтадыла.

Ала кийим киймейдиле
Къумач тобдан бичилгенден,
Модагъа баш иймейдиле,
Къараб тозмаз кийимледен.

Тууадыла кюбе кийиб
Сослан ташдан, асыл кьурчдан,
Нарт Сосуркьа туугъан кирик
Джомакълада кьая ташдан.

Хар бирери бирер бёгек,
Бирер ёхтем кьая кесек,
Бирер джакъчы, халкьгъа керек,
Унутулмаз джигит бёлек.

Хар бирери нюрден толу
Беш мюйюшлю кьызыл джулдуз,
Бир-бирде джыр, ауаз болуб,
Сёлешедиле тохтаусуз.

ТЕЛЮДЕН ТЕЛЮГЕ

*Терек тамырына кёре чайкъалады.
Халкъ айтыудан.*

1. Орус элден письмо

Джылла ётелле арадан
Февраль джелле сууукъ къагъа,
Келед орта Россиядан
Къыш кюн бир письмо таулагъа.

— Багъалы Хауа! Джангыдан
Къыйнаса да бу мыдах хапар,
Бизни элде къарнаш къабырда
Джатад джашыгъыз Джагъафар.

Мценск — эски шахар. Аны
Къатында гитче орус эл,
Сакълайды аскер джашланы,
Баууруна къысыб джер.

Деревнябыз Садовая
Джай садлагъа бёленеди,
Къабырлагъа гокка джая,
Джигитлеге сый береди.

О багъалы таулу ана!
Кёлюнгю не бла джазайыкъ,
Бизни душмандан къоругъан
Солдатлагъа къор болайыкъ.

Мени аммам эмда анам
Ол кюн былайда болгъанла.
Ма бюгюн да, джыламсыраб,
От кюнлени сагъыналла:

«Аскер тенгле бир къауумну
Асрагъанлай, салют салыб,
Дагъыда аллына джауну
Чабханелле, бой башланыб.

Джаралыланы, ёлгенлени
Андан да аслам болду саны,
Джурт ючюн джан бергенлени
Эл ашырды, кёз джаш атыб...»

Келирге болса амалынг,
Сен джаз болгъанлай, келирсе,
Джашынгы джигит хапарын
Элчилеримден билирсе.

Багъалы ана! Билдирсенг,
Сени аллынга чыгъарбыз биз,
Сыйлы къонакъ болурса сен —
Джылы тюбер санга элибиз.

Къарнаш къабырны суратын
Бу письмо бла алырса.
Джетинчи классны сохтасы
Глаголева Лариса».

...Таулу ана уппа этед
Къарнаш къабырны суратын,
Къучакълайды, эркетед,
Джангыдан табханча джашын.

— Арадан кетсе да заман,
Тюзлюкню алмаз джел, боран.
Табылды, табылды балам!
Берген сютюм анга халал, —

Дейди ана, джашын джокълай,
Сау этгенлей ауазында,
Окъ аджалдан аны сакълай
Беш ууахты намазында.

Таулу ана уппа этед
Орус кыызчыкны суратын:
— Санга кърман болайым, — деб,
Балсытады аны атын.

Таулу джашны танымагъан,
Къазауатдан сора туугъан
Орус кыызчыкъ, аурутуб джан,
Письмо ийиб турад хаман.

Джашы джангыдан сау болуб,
Ургъанча аууз тылпыуу,
Къозгъалад, кёлю тау болуб,
Ана джюрекни урууу.

Тау бла тюз бирге байлана
Уллу джуртха суюмеклик бла:
— Кызым! — дейди таулу ана, —
Тюбешейик игилик бла!..

2. Аманат

Солдат ана туудукъларын
Ашыргъан кюнде аскерге,
Былай айтад, сагъына джашын,
Ана разылыгъын бере:

— Юренигиз джурт сакъларгъа,
Джашаудан артха къалмагъыз,
Хазыр болугъуз джакъларгъа —
Душманнга кечим салмагъыз!

Джигит болугъуз, джашларым, —
Деб, ол насихат этеди.
Джаш лейтенантны суратын
Джол нёгерликге береди.

Ант этелле туудукълары
Джаннган от бла тыбырында.
...Джылтырайла лейтенантны
Кубиклери джагъасында.

Аны схарла пилоткасында
Къызыл джулдузчукъ джанады,
Джарыкъ тёге джолларына,
Джигитликге чакъырады.

Алай бла джаш лейтенант,
Сауладан къалмайын артха,
Энди тёлю бла джангыдан
Бирге киред аскер сафха.

Ала этелле Джагъафарны
Биргелерине сыфатын,
Ата къарнашы Кокайны
Джагъафар элтгенча атын.

Ана байлайд тёлюлени
Берген сютю, кёлю бла,
Ёлчелей джашау кюнлени
Джашыны къарамы, кёзю бла.

Хауа амманы уланлары
Узакъ чекде постларында
Тындыралла къуллукъларын,
Таймайын ата сырындан.

Юлешгенча, устаз көси
Берген киби́к билим юлюш,
Джигитликни ачыкъ дерси
Алад, алад джангы джюрюш.

— Кърал чекде эки уланым,
Садовыйде да бир кызым, —
Деб, сагъына, солдат ана
Санайд намаз мынчакъларын.

ЗАМАННЫ АУАЗЫ

Къулийланы Къайсыннга

I

Тау киришде джигит туугъан илячин
Керген киби́к къанатларын хауагъа,
Туугъан эдинг сен джамагъат, халкъ ючюн,
Къууанч теджеб, насыб излеб Дуниягъа.

Джаш джыллада отну, сууну сынадынг:
Ата джуртну сакълар ючюн душмандан,
Саут алыб, бауурунг бла джакъладынг
Урушланы ёртенинде, боранда.

Бурун элде ат чабдыргъан бир атлы
Къазауатны тютюнюнде барады,
Прибалтикада, къуш киби́к къанатлы,
Десант бла мийик кёкде къалкъады.

Къыйын кюнде Россияны акъ къайынын
Къара кёсеу этмез ючюн от, джалын,
Уруш этгенд, аямайын ол джанын,
Джакълагъанча, ата юйню от джагъасын.

Байкъулланы Абул-Керим — комиссар¹

Ол кюнледен былай хапар айтады:

— Джюрюгеним Къайсын бла урушда

Кёзлериме сурат болуб къайтады.

Биз Ленинни сыйын төппебизде злтгенбиз,
Отдан сакълаб суугъа тюшюрмей, джакълаб:
Къыш Сивашдан джюзюб, уруш эте, ётгенбиз,
Партбилетлени мангылайгъа байлаб.

Испан джуртда Гарсияны елтюрген окъ
Сени джаралы этсе да ресей тюзде,
Джер юсюнде джигитликге ёлюм джокъ —
Сени душман джыгъалмады атджерден.

Окъ джарала, таш джарала, ачыула
Джюрегинге, таб ызлача, тюшдюле,
Джер юсюнде халкъынг кёрген джарсыула
Тефтеринге къыйын джырла текдюле.

Тейри къылыч кёкге джарыкъ атханлай,
Сени джырынг джюреклене джарыта,
Алда бардынг, аскер башчы баргъанлай,
Къылычны да, къаламны да сен тута.

Заман сеннге кёб джолланы танытды
Сарбоннада, Майданекде, Делиде,
Ненча кере, сен кёз къысмай, танг атды,
Хиросима тютюн эте кёзюнгде.

Эркинликни эр джакъчысы, ёкюлю,
Таукел тутдунг сен тюзлюкню байрагъын,

¹ Байкъулланы Абул-Керим — къарачайлы поэт,
Ата джурт къазауатда батальонну комиссары.

Биз джашагъан бу къайгъылы ёмюрню
Адамлыкъгъа, мамырлыкъгъа чакъырдынг.

Минги Тауну кёзлеунден ичгенсе
Ёлюмсюзлюк этер ючюн джырынг,
Джашауунгу сен Джуртунга бергенсе,
Сени ауазынг — аны ауазы эм ангы.

Къушла къоннган мийик сыртча толует
Къонакъладан хар заманда тыбырынг,
Кесинг ёсген таула кибик, уллуед
Адамлыгъынг, чомартлыгъынг эм сыйынг.

Джугъутурну ёхтем мюйюз джаясы,
Таулу джуртну таза нарат хауасы,
Чегем тарда чучхурланы шоркъасы —
Джырларынга кёрюнелле барысы.

Каф тауладан Алатаугъа джол тюшдю,
Сени иги таный эди Гималай,
Альп тауладан ётдю сени джюрюшюнг,
Уланыча кёре эди Къарачай.

Сени ёхтем ауазынгы сакълайла
Тебердиде субай ёсген бусакъла.
Сени излеб, мен джолунга къарайма,
Эсге тюше биз этиучю ушакъла.

Сен ишлединг джюрек тилде халкъынга,
Шукур сени бизге берген къадаргъа.
Сен сый къошдунг туугъан джерни сыйына,
Кесинг туугъан тау Къабарты-Малкъарга.

Къарачайда, кече джукълаб, тюш кёрдюм:
Къайсын бла джолда бара тургъанлай,
Тау ёзеннге къара тубан-чарс келди,
Сора аны алыб кетди къучакълай...

Мен тюшюмю, ырыс этиб, джашырдым,
Чачылыр деб эртденги тюш — танг кьурум.
Талай кюнню, мыдах болуб, ашырдым,
Ким билеед аны керти болурун.

Кеч, кьарнашым, кёрелмадым мен келиб,
Джабылгъынчы сени закий кёзлеринг,
Аурууунгу алалмазла, кёл бериб,
Энди мени бу кечикген сёзлерим,

II

Ачы хапар кенг джайылыб джуртунга,
Уллу кьырал бушуу этед джашына.
Туугъан халкъынг сый береди, ахсына,
Сени бюгюн ахыр джолгъа ашыра.

Машук таудан Минги Таугъа джол сала,
Этген кибик Лермонтовну джылауун,
Джылайды кёк, джылайдыла булутла,
Джюреклени ырхы этиб бу джауум.

Джаз бла джайны арасында, чегинде,
Джайлыкъланы, чегетлени чарс этиб,
Кёк чартлайды, джарыкъ бере мийикде,
Излегенча бир джулдузун тас этиб.

Ашырады уллу джашын джамагъат,
Сюелелле тенгле, кийиб джамчыла,
Джырчысына джылагъанча табигъат,
Чапракъладан агъадыла тамчыла.

Тюрлю-тюрлю бояуларын джашнатыб,
Ханс агъач да тамам чакъгъан кёзюуде,
Къалай къалды, хорлаялмай аджалны,
Ётгюр джюрек ахыр тебиб Чегемде!

Ахыр кюнде аджал, сеннге къадалыб,
Излегенди биргесине элтирге,
Бурун кибик сен джашаугъа ышарыб,
Къарагъанса ачы ёлюмню бетине.

Сен аджалгъа бермегенсе кесинги,
Джюрегингде джашагъанды ышаныу:
Ол себебден къалгъан болур, эрнинги
Къыйырында кёрюнеди ышарыу.

Бир юйюрча, джыйылгъалла нарт джуртха
Кюн батхандан, кюн чыкъгъандан тенглеринг.
Ала бары, кириб мыдах сагъышха,
Сени ашыра, айтадыла кёллерин.

Москва ийгенд келечисин Пушкинни,
Россияны разылыгъын таныта,
Ол махтайды таулу джуртну поэтин,
Къайгъы сёзю кёз джашы бла къатыша.

Манас ийгенд Айтмат улу Чингизни
Къыргъызстандан сени таулу джуртунга,
Эс базман бла чеге джашау тенгизни,
Джылатады, бизни бёлеб оюмгъа.

Джангар ийгенд къалмыкъ сыртны уланын
Къайгъы сёзге Кугультинов Давидни,
Ол сагъынад Къайсын джерде тенгликни,
Адамлыкъны баш къылчыгъы болгъанын.

Сен этген иш ёмюрде да сёгюлмез,
Джокъду сёнгюу сен джандыргъан чыракъгъа.
Тенглеринги къарылтады къайгъы сёз,
Къууут джуммакъ тюшген кибик тамакъгъа.

Чалбаш къартла, тиширыула басыныб,
Тул-тубанча, джыйылгъанды джамагъат,

Урунган халкъ, ауур — терен ахсыныб,
Сюйген джашын ахыр джолгъа ашырад.

Сыбызгъыла, тамакъларын таралтыб,
Мыдах кюуле къуядыла багъыргъа,
Халал тенгле лирик шахны имбашха алыб,
Саладыла тахтасына — къабыргъа.

Эй, таулу джер, кёб джылланы ичинде
Быллай саугъа алмагъанса къойнунга,
Поэт сюйген тау этекде, Чегемде,
Шош кешене бол сен сыйлы джашынга.

Туугъан джашы туугъан джерге къайтады,
Салкъын шатыр болурла анга терекле,
Сынджыр тутуб, джаш да, къарт да барады,
Иши ючюн сый берелле поэте.

Туугъан джери къучагъына алгъанлай,
Бир джулдузлу пирамида салгъанлай,
Кёк шаушалды, табхан кибик джулдузун,
Кюн да чыкъды, чачыб кёкню булутун.

III

Дангыл сыртдан джел урады ашыгъыб,
Къар тауладан келед салкъын бир аяз.
Нюр сыфатынг турур хаман чакъырыб,
Поэтин халкъ ёмюрге да унутмаз.

Джолоучу ёлсе, джолоучудан джол къалыр,
Темирчи ёлсе, темирчиден тёш къалыр,
Джигит ёлсе, миллетине сый къалыр,
Джырчы ёлсе, тёлюлеге джыр къалыр.

Джер джюзюнде ол да насыб, ол да онг,
Сени ызынгдан келгенлеге джарасанг,

Болур билек, болур кѣанат, болур джол,
Кѣаран кѣалмаз урлукъ атхан баразанг.

Дунияда орналырча суюмеклик,
Чача эдинг сен джюрекни кѣайгъысын.
Саулагъа сен кѣойгъанса кѣб игилик,
Унутулмаз сени сѣзюнг, о Кѣайсын!

Кѣлсюзле да, келиб сени эс садынга,
Таза иннет, оюм ала турурла.
Ол сен бизге кѣойгъан джырла, оюмла
Джашау джолда джѣнгер, нѣгер болурла.

Сен ѣлгенлей, бирден терслик тѣуб болмаз,
Джер юсюнде теренд алкѣын тамыры,
Ёнге терслик кюнню бетин джабалмаз —
Тюзлюк ючюн кюреширле джырларынг.

Шош болсунла сѣгюучюле назмунгу:
Тот эталмаз отлукъ ташны ѣтюрюк,
Багъалатыб, сени закий фахмунгу,
Заман кеси хаман тѣрге ѣтдюрюк.

Сен сау кюнде махтамадым кѣзюнгден,
Сен махтауну суюмей эдинг эштирге.
Этда санга махтау джокъду сѣзюмде,
Эркинлик бер джарсыууму тѣгерге.

Сен кѣзюусюз эртде кетдинг, ай медет,
Этер ишинг кѣб болгъанлай кѣлюнгде.
Кѣасбот бла, Кязим бла сен тѣрде
Джашарыкъса нарт джерлени тилинде.

Адам улу сѣз хазнасын тас этмей,
Унутулмаз эс — мангылай кѣыйынынг.

Сен тынчайгъан садда джолчукъ, ханс этмей,
Сени атынг огъурлукъгъа чакъырыр.

Багъалатыб, айтырыкъла атынгы
Сабан ызда баразаны сюргенле,
Сагъынырла сени джюрек сырынгы,
Сен суюгенча, ай тюбюнде суюгенле.

Сен джукълагъан кѣгет терек бачхада
Эрик, алма бутакъларын керирле.
Кѣбню кѣрген эски зауукъ дуньяда
Ауазынгы джангыртырла тѣлюле.

Сен кетсенг да, терезенги чырагъы
Бизни хаман босагъанга чакъырыр,
Тейри эшикча, джырларынгы джарыгъы
Кѣлгенлени джюреклерин чапырыр.

Сени огъур дерслеринги унутмай,
Сохталарынг джангы къалам къыярла,
Джыр тыбырда от джагъаны сууутмай,
Кѣсеуюнгден джангы отла джагъарла.

Мѣн, кечикген кичи тенгинг, сюелиб,
О устазым, ахыр салам береме.
Къабырынгда санга джууукъ ийилиб,
Джюрегинги джюрек кѣз бла кѣреме.

Бой салмазса сен заманны джелине:
Алай бекди джырларынгы къаясы.
Ёлюм джокъду поэтге джер юсюнде,
Джюрюш алыб бара эсе ауазы.

Июнь 1985

КЕЧИКГЕН ПАЦИЕНТ

I

Мен биринчи кѳрген эдим
Сени мийик атлауучда,
Андан бери сен джашайса
Сюймекликни тахтасында.

Чыммакъ сютге ала дугъум
Тюшген кибики, эки кѳзюнг,
Тал чыбыкъча, назик белли
Джангы чакъгъан бир кѳзююнг.

Сени бетинг джарыкъ тѳге,
Бир сейирлик ариу эди,
Хар къарамынг джаш джюрекде
От тамызгъан къарыу эди.

Джангы чакъгъан джанкъозлача,
Биз джаш эдик, таза эдик.
Сен а джылтырауукъ кюнча
Ёхтем къараб оза эдинг.

Бютеу студент джашла сени,
Бири къалмай, сюе элле.
Санга ачыкъ айталмайын,
Ичлеринден кюе элле.

Сени бла сѳлеширге
Излегенле азмы элле?
Сууукъ джууаб берирсе деб,
Кеслерине базмай элле.

Ашхы оюм, иги мурат.
Хыянатдан кери эдик,

Кёб болса да сени сүйген,
Мен аланы бири эдим.

Кюн таякъдан джылыу алгъан,
Къар тюбюнде джанкъоз кибик,
Сүймекликни ал сезими
Уянганед сени кёрюб.

Алай а не, ал сүймеклик
Тахса болад, кирит болад,
Аны бирден ачхан ачхыч
Бизден узакъ, мийик болад.

Джаш джыллада биз ойлайбыз
Алкъын заман алдады деб,
Къайры кетер, насыб учуб,
Джазыуубуз къолдады деб.

Алай а ол бир-бирледе
Бизге сормай, буйрукъ этед.
Биз айтханнга бой салмайын,
Бизге къаршчы къуллукъ этед.

Ёнге алгъын кёргенимча,
Сюелесе атлауучда,
Сен джашайса, сен джашарса
Сүймекликни тахтасында.

II

Тойгъа кириб тебсегинчи,
Таб, джетгинчи алкъын мыйыкъ,
Къуугъун келиб, къол тутмайын,
Ба этмейин айырылдыкъ.

Ата джуртха кыйын кюнде
Бирер тиреу болдукъ анга:
Онджетиджыллыкъ джюрекледен
Буруу этдик джауну аллына.

Отда бишген темир кибик
Къатдыла джаш санларыбыз.
Душман бла уруш этдик
Джашар ючюн кыйралыбыз.

О мийик таулада къалгъан
Бизни студент кыыз тенгибиз!
Сени сыфатынг кёллендире
Ненча ёлюмден ётгенбиз.

Тоб тютюнде, окъ тютюнде
Топракъ азыкъ болсакъ да,
Ариу атынгы сагъыныб,
Турдукъ сенден узакъда да

Россияны тюзлеринде,
Чех, румын, болгар чекде,
Биз сени атынгы элтдик
Сюймеклик деген мийикде.

Ёнге ненча тенгинг сеннге
Этген болуред осият;
Ахыр кюнюнде ахсына:
— Аси, Асия, Асият!..

Бир бирледе аджал, келиб,
Сюелсе мени аллыма,
Къанатлы кибик хауа бла
Джетеенг мени къатыма...

Сакъладынг мени аджалдан
Сыфатынгы джарыгында,

Джокълай турдунг хаман мени
Танг алада, кеч ашхамда.

Мени джарам къаты ачыб,
Башым кыысыб, сандракъ этсем,
Джара байлай туруучаненг,
Тирилеем сени кёрсем.

Андан бери кёб джыл ётдю,
Излер ючюн мен къалмадым,
Ёнге сени, о джаш тенгим,
Бир ызынгы табалмадым.

Джашау джели мени атды
Кюн чыкъгъаннга, кюн батхоннга.
Берди башха суюмекликни,
Отун къоя кёлде санга.

Энтда алгъын кёргенимча,
Сюелесе атлауучда,
Сен джашайса, сен джашайса
Суюмекликни тахтасында.

III

Зыгъыр джелле учхун болуб,
Гыйы бузла эридиле,
Джашил чагъыб, юй терекле
Отуз къат кёгет бердиле.

Ненча ашхы шохну-тенгни
Биз тас этдик кыйын халда...
Нарсанагъа джаз алада
Солургъа бардым бир джолда.

Чыгъама мен кюн джылыугъа,
Тюшеме мен нарзан суугъа,

Чачына кюмюш суу ургъан
Тюбейме бир тиширыугъа.

Ол тиширыу дохтур эди...
Муну къайда кѳрген эдим?!
Мен а, джюрегим ауруб,
Къаратыргъа келген эдим.

Дохтур сорад аурууму,
Пациентге соргъан кибик,
Мен къарайма кѳзлерине,
Эки кѳзюм чыракъ кетиб.

— Нек кечигиб келгенсе? — дейд.
Мен а джууаб эталмайма.
— Эндиги джол кечиксенг, — дейд, —
Сени къараргъа алмайма!

Джаш заманы эсге тюшюб,
Джюрек аурууну унутуб:
— Ася! — дейме. — Асхат! — дейди,
Олсагъатдан ѳрге туруб.

— Ася! Кечмеклик тилейме
Кечикгеним ючюн сенден.
Сюймеклик алыб келгенме
Сени школчу тенглерингден!

Къарайды меннге тансыкълаб,
Ол студент джашчыкъны кѳрмей,
Аны аллында сюелген
Къалай къалыред тюрленмей.

Назик къоллары къалтыраб,
Джыламукъ ура кѳзюне,
— Къайдан чыкъдың, саумуса? — деб,
Къучагъын кереди меннге.

Бу тюбөшиу болду бизге
Бир сейирлик эм бир зауукъ,
Джашлыкъ кюнлеге къайтыб,
Школ тенглеча олтурдукъ.

О огъурсуз кыйын заман!
Бизни тёлуге не этдинг?
Ненча айны, ненча джылны
Тенглерибизни кюсетдинг?

Башыбыз бла ётген заман!
Бюкдюнг эсенг да саулукъну,
Кёзюнг кыйыб, къалай буздунг
Шо тиширыу ариулукъну?!

Кёз джашлары бетин джуууб,
Солуу аны кыйсха эди.
Кёрюнсе да бурун чырай,
Тукъуму уа башха эди.

Мен биринчи кёрген эдим
Аны мийик атлауучда,
Отуз джылны элтген эдим
Сюймекликни тахтасында.

БАШЛАРЫ

Назмұла

Аргъыш	4
Материклени кӱол тутуу	6
Аламдан да кӱрюнеди Минги Тау	8
Ленин мамматлыкӱда	9
Революционер букварь джазады	9
Кесини ёмюр дуньясында	11
Эс	12
Сагъыш	14
Атлыла	15
Къарауул деппан	16
Бранденбург воротала	17
Гюрбеджи тӱш	18
Джугъутур мюйюзле	19
Минги Тау	21
Туугъан джерим — Къарачай	24
Сюеме джашаргъа Къарачайда	25
Не айтырем, тау болсам	26
Ёмюрню узакъ созуу	28
Заман	30
Адам адамгъа — билек	31
Сен да керексе	31
Игиликге ашыкъ	32
Мени джерим	33
Туугъан элде	33
Туугъан юйюнгю тыбыры	36
Анам	37
Иги джора	39
Юзюлген учуу	40
Къонакъ	43
Кийиз юй	44
Учадыла умутуму кӱушлары	45
Якутия	48
Таякъ	49
Чархха сын	50
Будай сабан	51
Тау турады танг джарыкъда	52
Джаз уянад сабан ыз	54
Хазна	55
Мюрзеуню кӱачына	56
Атла	58

ЛЭП-500	59
Поэзия	61
Назмула	62
Джыргъа къанат не заманда тууады	63
Сёзню тутуругъу	64
Бютеу дунья кёзлерингде	64
Джанкъылычны джуруну	65
Нени къайтарыры боллукъду	66
Сен туугъанса бютеу нюрден	67
Къыл къобузну алтын къылы	68
Игисагъан	69
Сен	70
Заманны ая	70
Акъ къалада акъ кёгюрчюн	71
Сени бла	72
«Урчукъ толтур, тылы джаз...»	72
«Сен мени ючюн туугъанса...»	73
«Кесинги юсюнгден тюшлеге сен...»	74
«Джер юсюнде джашагъан...»	74
Бирден	75
«Джашаудан юлгю алыб...»	75
«Сен не айта эсенг...»	76
Къая ранда къушча	77
Сен огъай дерге ашыкъма	78
Умут	78
Къар джауу	79
Ай джарыкъда джазылгъан назму	80
Сюймеклик шоркъа	81
Пицунда	82
Кърым	83
Ялта	84
Тенгизни джагъасында	85
Тенгиз	85
Джаз	86
Къач	87
Къышны акъ билеклери	88

Поэмала

Къызыл джол	90
Заманны ауазы	136
Кечикген пациент	144

СУЮНЧЕВ АЗАМАТ АЛИМОВИЧ

КАРАВАН

Стихи и поэмы

На карачаевском языке

Редактор *А. И. Кубанов*

Художник *В. В. Сиротина*

Художественный редактор *Л. А. Асланова*

Технический редактор *М. Г. Климовская*

Корректор *А. И. Лайпанова*

ИБ 2132

Сдано в набор 22.09.87. Подписано в печать 27.10.88. ВУ 28234. Формат 70х90¹/₃₂. Бумага для множит. аппаратов. Гарнитура «Журнальная». Печать высокая. Усл. печ. л. 5,6. Усл. кр.-отт. 5,9. Уч.-изд. л. 6. Тираж 1000 экз. Заказ № 6165. Цена 75 коп. Ставропольское книжное издательство. Карачаево-Черкесское отделение. 357100. Черкесск, пл. Кирова, 23. 357100. Черкесск, Первомайская, 47.

С 89

Суюнчев А. А. Караван. Ставропольское книжное издательство, Карачаево-Черкесское отделение, 1988 — 152 с.

ISBN 5-7644-0167-4.

Творчество А. Суюнчева национально, ибо его истоки глубоко народны, и вместе с тем интернациональны. Настоящая книга о современности. О жизни родного народа, о любви и дружбе, о труде, о нашей светлой Советской Родине.

В книгу вошли лучшие стихи поэта, написанные в последние годы.

84 Кар 7—5

С 470226000—83 67—88
М 159[03]—87